

Фінансується
Європейським Союзом

CENTRUL
Parteneriat pentru
Dezvoltare

СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

ПРИКЛАДИ ПЕРЕДОВОГО ДОСВІДУ

Кишинів 2024

Цей документ розроблено Центром партнерства для розвитку (Молдова) в рамках проекту «Мережа гендерних аналітичних центрів: розвиток потенціалу для розробки передової політики, оцінки впливу, стратегічної адвокації та спеціалізованих комунікацій у сфері політики», що впроваджується МБФ «Український жіночий фонд» за фінансової підтримки Європейського Союзу

ЗМІСТ

ВСТУП	3
СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ	4
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я	10
ОСВІТА	17
ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ	24
БІЗНЕС	30
СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	33

АВТОРКИ:

Наталія КОВРІГ

Александра ЕРМОЛЕНКО

Флорін ГОШКА

ВСТУП

24 лютого 2022 року Російська Федерація вторглася в Україну, що призвело масштабних наслідків для соціальної, економічної та демографічної сфер. Згідно з Третьою швидкою оцінкою збитків та потреб України¹, станом на 31 грудня 2023 року прямі збитки сягнули майже 152 мільярдів доларів США. Найбільших втрат зазнали житловий фонд, транспорт, торгівля та промисловість, сільське господарство й енергетика. Обсяг потреб у відновленні та реконструкції оцінюється майже в 486 мільярдів доларів США з урахуванням 10-річного періоду для їх задоволення. Ці потреби охоплюють критично важливі кроки для короткострокового відновлення, а також середньострокової реконструкції.

Відновлення передбачає складні процеси, спрямовані на відбудову суспільства, економіки і структур управління, водночас реагуючи на фізичні, психологічні та соціальні потреби постраждалого населення. Ефективне відновлення вимагає всеосяжного, багатовимірного підходу, який охоплює невідкладні гуманітарні потреби й водночас закладає підґрунтя для довгострокового сталого розвитку. Такі зусилля є багатограничними та залежать від конкретного контексту, проте низку кращих практик, визнаних міжнародними організаціями, урядами та неурядовими організаціями (НУО), які виявилися ефективними у різних умовах — залежно від культурних, соціальних та економічних особливостей постраждалих територій.

Міжнародна практика виокремлює кілька ключових вимірів, які слід враховувати в будь-якому процесі відновлення: (i) негайна гуманітарна допомога, яка передбачає забезпечення базових потреб (їжа, вода, житло та медична допомога для задоволення нагальних потреб постраждалого населення) та захист вразливих груп, зокрема жінок, дітей, літніх людей і людей з інвалідністю; (ii) відновлення інфраструктури, що включає оперативну оцінку та реконструкцію критичної інфраструктури, такої як дороги, комунальні та телекомунікаційні системи, для забезпечення ефективного процесу відновлення, а також залучення місцевих громад до процесу відбудови, аби гарантувати відповідність реконструкції їхнім потребам; (iii) економічне відновлення, яке охоплює ініціативи з поживлення місцевої економіки, зокрема програми мікрофінансування, професійного навчання, підтримку малого бізнесу та відновлення ринків і торговельних шляхів задля стимулювання економічної активності; (iv) соціальна згуртованість і примирення, що фокусується на програмах з просування діалогу, примирення та взаєморозуміння між сторонами конфлікту з метою побудови сталого миру, а також підтримці психічного здоров'я через консультативні послуги, групи підтримки та психосоціальні ініціативи на рівні громади; (v) належне врядування та верховенство права, яке включає відновлення державних інституцій та послуг, забезпечення їх прозорості, підзвітності та чутливості до потреб населення, гарантування доступу до правосуддя для жертв воєнних злочинів і відновлення системи правосуддя; (vi) інклюзія, яка передбачає, що ніхто не має бути виключеним із процесу відновлення — як на рівні формування політик, так і при наданні підтримки; (vii) моніторинг і оцінка, що передбачає регулярне відстеження ходу реалізації програм відновлення для оцінки їхньої ефективності та коригування стратегій за потреби — з урахуванням отриманих уроків і найкращих практик відновлення в інших контекстах.

У цьому аналізі представлено огляд глобальних практик відновлення, реалізованих у різних регіонах, постраждалих від конфліктів, які можуть бути ефективно адаптовані для України з урахуванням триваючої війни та її впливу на соціальний й економічний розвиток країни. Аналіз зосереджений на шести основних напрямках, що мають вирішальне значення для відновлення держави: (i) соціальний захист, (ii) охорона здоров'я, (iii) освіта, (iv) зайнятість, (v) бізнес і (vi) сільське господарство та розвиток сільських територій. У документі наведено найкращі світові практики, впроваджені в країнах, що зазнали впливу війни та затяжних конфліктів, задля прискорення економічного та соціального відновлення. Ключовими чинниками ефективного відновлення є оперативна оцінка, гнучкість, залучення громад і принцип інклюзивності — усе це сприяє пом'якшенню наслідків, подоланню кризи та формуванню цілісної рамки для відбудови стійкого та інклюзивного суспільства в Україні, підтримуючи довгострокове відновлення та розвиток держави.

¹ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

У цьому розділі розглядаються нові проблеми, що виникли у зв'язку з появою нових категорій осіб із частково або повністю втраченими можливостями до праці внаслідок війни. Основна увага приділяється потребам ветеранів війни, осіб з інвалідністю, цивільних жертв війни, сиріт, внутрішньо переміщених осіб і біженців — категорій, які доповнюють наявні групи, що вже охоплюються системою соціального захисту. Розділ охоплює широкий спектр проблем, покликаних забезпечити потреби найбільш уразливих верств населення.

Внутрішньо переміщені особи та біженці стикаються зі значними викликами. У світі налічується понад 6,5 мільйона українських біженців, з яких 0,5 мільйона — за межами Європи¹, а 3,7 мільйона — внутрішньо² переміщених осіб. Їхнє повернення та реінтеграція в українське суспільство вимагатимуть цільових стимулів, логістичного забезпечення та соціальних програм, які охоплюватимуть як територію України, так і країни їхнього нинішнього перебування. Кількість дітей, депортованих і примусово переміщених до Росії та на тимчасово окуповані нею території, наразі оцінюється більш ніж у 19 тисяч. У разі їх репатріації знадобляться масштабні зусилля з реабілітації та реінтеграції.

Ветерани війни становлять окрему важливу категорію з широким спектром специфічних потреб, які необхідно задовольнити, зокрема у сфері медичного та соціального захисту, професійної та соціальної реінтеграції. Наразі кількість ветеранів війни оцінюється у понад 1 мільйон осіб, багато з яких мають порушення працездатності, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) та супутні розлади, що можуть призводити до випадків домашнього насильства та проблем із соціальною адаптацією після тривалої участі у війні.

Війна призвела до руйнування систем соціального захисту та соціального забезпечення і пов'язаної з цим руйнації економіки, перебоїв зі збором соціальних внесків, руйнування інфраструктури, а також до дефіциту людських ресурсів у системі соціального захисту внаслідок кризи біженців. Соціальна згуртованість і взаємозв'язки в громадах також були порушені, особливо в районах, прилеглих до лінії фронту. Серед постраждалого населення виникли психологічні та психосоціальні проблеми, а також маргіналізація та ізоляція вразливих груп, які мають менші можливості впоратися з післявоєнною ситуацією, ніж населення в цілому, і є більш уразливими до бідності та нерівності.

Наведені в цьому розділі приклади передового досвіду та навчальні кейси ілюструють схеми та механізми післявоєнного підходу, спрямовані як на переосмислення довгострокової моделі соціального захисту, так і на ранню реакцію на нагальні соціальні потреби. Ці моделі цілеспрямованого відновлення соціального захисту можуть бути використані для виконання останніх рекомендацій щодо *соціального захисту та рівності між чоловіками і жінками, недискримінації у сфері зайнятості та соціальної політики, наведених у Розділі 19 «Соціальна політика та зайнятість» Аналітичного звіту Європейської Комісії щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС*³. Зокрема, він може бути використаний для оцінки недостатньо розвиненої системи соціального захисту, пенсійних вимог, гендерної нерівності, ризиків бідності в похилому віці, закладів догляду за дітьми.

Впровадження запропонованої моделі також сприятиме виконанню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в рамках⁴ Глави 21 «Співробітництво у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей», з особливим акцентом на цілях, спрямованих на (а) підвищення якості життя людей; (і) підвищення рівня захисту здоров'я та безпеки на робочому місці, у тому числі шляхом освіти та навчання з питань охорони здоров'я та безпеки, просування превентивних заходів, запобігання великим небезпекам нещасних випадків, поводження з токсичними хімічними речовинами, а також обміну передовим досвідом та дослідженнями у цій сфері; (j) підвищення рівня соціального захисту та модернізація систем соціального захисту з точки зору якості, доступності та фінансової стійкості; (k) зменшення рівня бідності та посилення соціальної згуртованості; (l) досягнення гендерної рівності та забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків у сфері зайнятості, освіти, професійної підготовки, участі в економіці та суспільному житті, а також у прийнятті рішень; (m) боротьба з дискримінацією за всіма ознаками.

1 <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

2 <https://www.unocha.org/publications/report/ukraine/ukraine-humanitarian-situation-snapshot-january-march-2024-enuk>, <https://data.unhcr.org/en/country/ukr>

3 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/commission-analytical-report-ukraines-alignment-eu-acquis_en

4 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01))

Сфера: СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Відновлення та посилення програми соціального захисту з метою надання підтримки та допомоги вразливим категоріям населення.	► Комплексна оцінка систем соціального захисту: проведення такої оцінки має на меті з'ясувати поточний стан систем соціального захисту, виявити прогалини та неефективні елементи, а також надати рекомендації щодо їх удосконалення для підвищення ефективності та охоплення. Це дозволить визначити найбільш уразливі групи, які потребують допомоги, і, відповідно, сприятиме розробленню інклюзивних програм соціального захисту, що забезпечуватимуть соціальну згуртованість завдяки підтримці всіх верств суспільства, особливо маргіналізованих. Оцінка також забезпечить ефективніший розподіл ресурсів для надання харчів, житла, медичної допомоги та психологічної підтримки. ► Цільові програми для груп населення, які найбільше постраждали від війни: Розробка програм з нуля для категорій населення, яких не існувало до війни, таких як біженці, внутрішньо переміщені особи та особи з інвалідністю внаслідок війни. Це численні та вразливі групи населення з особливими потребами, які мають бути враховані через ретельно продумані та адресні заходи. Такі програми доповнять програми соціального захисту, спрямовані на підтримку вже визначених соціальних груп. У Косово¹ категорії ветеранів війни та їхні сім'ї користуються кращою фінансовою підтримкою порівняно з іншими соціальними категоріями. Особлива увага приділялася правовому захисту ветеранів війни, осіб з інвалідністю та родин загиблих, враховуючи чутливість цієї категорії для Косова та необхідність їхньої реінтеграції в суспільство. ► Пенсійна реформа: Спрямовані на фінансову стійкість системи та добробут пенсіонерів, із впровадженням особливо рішучих заходів для відновлення фінансового балансу з урахуванням післявоєнних бюджетних обмежень. Передусім, оновлені пенсійні системи гарантують, що вразливі групи населення отримають необхідну підтримку, а також сприяють зниженню рівня бідності. Крім того, реформа пенсійної системи може допомогти контролювати державні витрати, забезпечуючи довгострокову фінансову стійкість, відновлює довіру до державних інституцій і економічну стабільність, а також створює основу для тривалого зростання та стабільності. У Боснії і Герцеговині² технічна допомога з боку Нідерландів та Японії допомогла розробити і впровадити новий пенсійний закон та додаткові реформи. Результатом стали значні досягнення в пенсійній реформі: було запроваджено солідарну систему, яка обмежує розмір пенсії надходженнями внесків за попередній місяць. Це дозволило досягти певного фінансового балансу і зупинило зростання заборгованості. В результаті цих змін, на відміну від багатьох інших країн з перехідною економікою, рівень бідності серед осіб, які досягли пенсійного віку, є нижчим, ніж серед населення в цілому. ► Співпраця з міжнародними організаціями та НУО: Існує велике розмаїття міжнародних організацій, які мають знання, досвід і ноу-хау в застосуванні спеціалізованих заходів у сфері соціального захисту. Співпраця з міжнародними організаціями надає значні ресурси та підтримку зусиллям з післявоєнної відбудови. Це гарантує скоординований, належним чином фінансований і ефективний підхід до відбудови, сприяє сталому розвитку та запобігає повторенню конфлікту для забезпечення фінансування та технічної експертизи ініціатив у сфері соціального захисту. НУО є важливими партнерами у відновленні зруйнованих війною суспільств завдяки їхній здатності надавати негайну гуманітарну допомогу, залучати та розширювати можливості місцевих громад, відстоювати права людини, підтримувати економічний розвиток та забезпечувати підзвітність. ► Урядові та інші місцеві установи, включно з об'єднаннями груп, що постраждали від війни, можна залучати для сприяння наданню послуг на ранніх етапах. У деяких країнах після завершення війни установи соціального захисту можуть бути залучені до розподілу виплат і надання допомоги гуманітарним організаціям у покращенні адресності, розширенні її охоплення й забезпеченні більш справедливого розподілу такої допомоги. На цьому етапі також можна налагодити контакти з окремими підприємцями у важливих галузях з метою оцінки можливостей працевлаштування в майбутньому.

1 <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kosovo/09744.pdf>

2 <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/0-8213-5978-9>

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Забезпечення реінтеграції в суспільство та надання соціальної підтримки біженцям і внутрішньо переміщеним особам (ВПО).	► Комплексні програми повернення та реінтеграції: розроблення спеціально адаптованих програм, що враховують конкретні виклики, з якими стикаються біженці та переміщені особи в процесі реінтеграції, зокрема забезпечення доступу до житла, продовольчої допомоги, медичної допомоги, соціального захисту, освіти, зайнятості, субсидій, участі в суспільно корисних роботах. Ключовим елементом цього підходу є створення механізмів координації між національними органами влади, міжнародними організаціями та неурядовими структурами для надання всебічної підтримки. <u>Підхід Міжнародної організації з міграції (МОМ) до реінтеграції</u>¹ передбачає три рівні підтримки: • На індивідуальному рівні - ініціативи, спрямовані на задоволення конкретних потреб і подолання вразливостей поверненців та членів їхніх родин; • На рівні громади - ініціативи, які відповідають на потреби, вразливості та проблеми громад, до яких повертаються мігранти, включаючи родини поверненців і немігрантське населення; • На структурному рівні - ініціативи, що сприяють ефективному управлінню міграцією шляхом залучення місцевих і національних органів влади та зацікавлених сторін і підтримують безперервність допомоги через належне функціонування місцевих публічних послуг. На кожному з цих рівнів комплексний підхід МОМ охоплює три виміри реінтеграції: • Економічний вимір охоплює аспекти реінтеграції, які сприяють поверненню до економічного життя та забезпеченню стабільних засобів до існування. • Соціальний вимір стосується доступу поверненців до публічних послуг та інфраструктури в країні походження, включаючи доступ до охорони здоров'я, освіти, житла, правосуддя та систем соціального захисту. • Психосоціальний вимір охоплює реінтеграцію поверненців у мережі особистої підтримки (друзі, родичі, сусіди) та структури громадянського суспільства (об'єднання, групи самопомогли, інші організації та громадське життя загалом). Це також включає повторне засвоєння цінностей, способу життя, мови, моральних принципів і традицій суспільства країни походження. Програми добровільного повернення та реінтеграції (AVRR) в Афганістані, які реалізовувалися МОМ частково за підтримки країн перебування, включали: професійне навчання для молоді, навчання веденню малого бізнесу, посередництво у працевлаштуванні та субсидування заробітної плати, компенсацію вартості житла, натуральну допомогу, а також освіту і професійне навчання. Найпоширенішими напрямками реінтеграційних проєктів в Афганістані² були продуктивний бізнес, швейна справа, тваринництво, транспортні послуги, торгівля будівельними матеріалами. За даними УВКБ ООН³, фактори, на процес реінтеграції в Афганістані впливають такі чинники: тривалість та умови переміщення, характер військових дій, що призвели до переміщення, ступінь руйнувань у районі повернення, спроможність національних і місцевих органів влади, присутність або відсутність гуманітарних організацій та організацій, що займаються питаннями розвитку, а також присутність або відсутність миротворчих сил. По всьому Афганістану⁴ близько 1,4 мільйона внутрішньо переміщених афганців повернулися до місць свого походження з 2021 року, і УВКБ ООН надало гранти, щоб допомогти відновити зруйновані домівки. Лише у 2022 році майже 30 тисяч людей отримали допомогу з будівництва житла, а понад 200 тисяч – підтримку на ремонт осель або оплату оренди.

1 https://publications.iom.int/system/files/pdf/iom_reintegration_handbook.pdf

2 <https://www.emncz.eu/wp-content/uploads/2020/12/121.pdf>

3 <https://www.unhcr.org/news/stories/displaced-afghans-get-help-rebuild-their-lives-and-communities>

4 <https://www.unhcr.org/news/stories/displaced-afghans-get-help-rebuild-their-lives-and-communities>

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Сприяння соціальній згуртованості та примиренню між різними групами.	► Діалог і примирення: передбачає реалізацію ініціатив, спрямованих на подолання розколу та поляризації в суспільстві, об'єднання різних етнічних, релігійних і соціальних груп та усунення поділів. Це сприяє зменшенню гніву, образ і травм, підтримує емоційне відновлення та психічне здоров'я й є ключовим чинником у формуванні мирного, згуртованого суспільства на основі взаєморозуміння та співпраці між колишніми противниками. Процеси діалогу можуть сприяти створенню інклюзивних структур врядування шляхом забезпечення участі та врахування голосів маргіналізованих спільнот у процесах ухвалення рішень. Необхідно підтримувати місцевих лідерів і ініціативи громад, які заохочують співпрацю, побудову довіри та спільне розв'язання проблем. У <u>Шрі-Ланці</u>¹ найбільш успішними в досягненні своїх цілей виявилися програми відновлення, які: 1) були ініційовані та належали місцевим громадам (навіть якщо згодом отримували підтримку з боку зовнішніх донорів і організацій); 2) реалізовувалися упродовж тривалого періоду; 3) передбачали заходи для недопущення відтворення наявних у суспільстві дисбалансів влади в межах самого проєкту. Багато великих національних миротворчих організацій, розташованих у столиці, Коломбо, розробили й реалізували проєкти, спрямовані на зміцнення міжетнічної та міжрелігійної гармонії як на місцевому рівні по всій країні, так і на національному рівні. Програма постконфліктної відбудови північних і східних провінцій <u>Шрі-Ланки</u>² була успішною завдяки трьом основним чинникам: участі місцевого населення від початку й до завершення проєкту; різноманітним формам партнерства для реалізації ініціатив, включаючи донорів, уряд і громадські організації; а також застосуванню новітніх та інноваційних технологій, що забезпечили економічну ефективність і сталість програми. Відбудова стала можливою завдяки підтримці з боку уряду Шрі-Ланки та місцевих громад, оскільки вона вимагала повного прийняття і залучення обох сторін. Комітети з реконструкції сіл, які відігравали ключову роль у розвитку сіл і будівництві житла, об'єднували чоловіків і жінок, людей похилого віку й молодь, а також осіб з інвалідністю (багато з яких постраждали внаслідок конфлікту).

1 [https://korbel.du.edu/sites/default/files/2021-11/In the Eye of the Beholder - Social Cohesion and Political Discourse in Post-War Sri Lanka.pdf](https://korbel.du.edu/sites/default/files/2021-11/In%20the%20Eye%20of%20the%20Beholder%20-%20Social%20Cohesion%20and%20Political%20Discourse%20in%20Post-War%20Sri%20Lanka.pdf)

2 https://unhabitat.lk/wp-content/uploads/2017/10/Good-practices-and-lessons-learned_Final-003.pdf

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Сприяння розвитку інклюзивних систем соціального захисту, які враховують специфічні потреби маргіналізованих груп. Зниження рівня бідності.	► Цільові політики соціального захисту: проведення комплексної оцінки з метою виявлення маргіналізованих груп населення, таких як жінки, діти, особи з інвалідністю, представники етнічних або релігійних меншин, та врахування унікальних викликів, з якими стикаються ці групи, у межах цільових політик соціального захисту. Маргіналізованим спільнотам слід забезпечити активну участь і представництво в розробці та реалізації політик соціального захисту, зокрема через підходи «знизу вгору» та ініціативи на рівні громад для протидії бідності й політичній маргіналізації. У цьому контексті особливо важливо інтегрувати гендерні підходи в політику й програми соціального захисту, зокрема шляхом надання цільової підтримки жінкам, включаючи доступ до економічних можливостей, медичних послуг та освіти. Післявоєнні політики також мають спрямовуватися на протидію гендерно зумовленому насильству шляхом створення безпечних просторів, надання консультаційних послуг і правової підтримки. ► Програми грошових виплат: запровадження прямих грошових виплат для малозабезпечених громад забезпечує негайну фінансову підтримку окремим особам і родинам, дозволяючи їм самостійно придбати необхідні товари, зокрема продукти харчування, воду, одяг і житло. Одержувачі можуть самостійно визначати пріоритети відповідно до власних потреб, які суттєво відрізняються в різних домогосподарствах і громадах. Надходження готівки в місцеву економіку стимулює розвиток місцевих ринків, підвищує попит на товари й послуги, а згодом створює нові можливості для працевлаштування. Загалом це є економічно ефективним і гнучким механізмом реагування на складні потреби постраждалих громад. У <u>Боснії та Герцеговині</u>¹ в межах <i>Проєкту з надзвичайного відновлення</i> було підтримано програми для сиріт і осіб з інвалідністю, а також впроваджено програму грошових переказів для найбільш нужденних за фінансування донорських грантів. Обираючи механізми виплат, розробники програм мають збалансувати потребу в ефективності та результативності з можливістю взаємодії між громадянами та місцевою владою. У <u>Непалі</u>² ручна видача готівкових виплат місцевими посадовцями є рідкісною можливістю для громадян взаємодіяти з представниками уряду. Дослідження, проведене в <u>шести країнах на південь від Сахари</u>³, показало, що практика надання грошової допомоги найбільшій частині дозволяла реципієнтам брати участь у соціальному житті громад на рівних або майже рівних правах, що позитивно впливало на їхнє повторне включення в соціальні зв'язки та активну участь особливо вразливих груп у житті місцевих громад та у створенні соціальних зв'язків. На <u>Філіппінах</u>⁴ програма щомісячних грошових виплат сприяла зниженню кількості інцидентів, пов'язаних з конфліктом, і послабленню впливу повстанських угруповань. Існує припущення про <u>взаємозв'язок між програмами грошових виплат і насильством з боку інтимного партнера</u>⁵: зазначається, що такі програми, ймовірно, сприяють зменшенню випадків насильства з боку партнера. Грошові виплати можуть впливати на ситуацію в цій сфері через три основні чинники: (i) економічна безпека та емоційне благополуччя, (ii) внутрішньо сімейні конфлікти та (iii) розширення прав і можливостей жінок. Дослідження <u>«Дослідження впливу передачі економічних ресурсів жінкам порівняно з чоловіками»</u>⁶ показує, що грошові перекази, зокрема, часто призначаються жінкам, оскільки вони сприймаються як більш відповідальні отримувачі і краще здатні розпоряджатися грошима та інвестувати їх. Існують <u>дані про те</u>⁷, що жінки витрачають гроші, які вони отримують, по-іншому, зокрема, більше коштів спрямовується на повноцінне харчування та потреби дітей. За умов високого рівня цифрової грамотності та доступності, використовуючи мобільні перекази, жінки можуть зберігати контроль над отриманими коштами.

1 <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/0-8213-5978-9>

2 <https://www.helppage.org/silo/files/impacts-of-social-protection-on-social-cohesion-and-reconciliation.pdf>

3 <https://www.fao.org/documents/card/en/details=CC9175EN>

4 <https://www.fao.org/documents/card/en/details=CC9175EN>

5 <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099856507072222123/pdf/>

6 https://epi.ioe.ac.uk/cms/Portals/0/PDF_reviews_and

7 <https://www.fao.org/documents/card/en/details=CC9175EN>

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Забезпечення реінтеграції ветеранів війни в цивільне соціальне та економічне життя.	► Можливості працевлаштування для демобілізованих військовослужбовців: створення робочих місць для ветеранів війни є важливим елементом соціального захисту, оскільки сприяє економічній стабільності, психосоціальному благополуччю, соціальній згуртованості та загальному економічному розвитку. Це зменшує залежність від систем соціального захисту та сприяє досягненню сталого миру і примирення. ► Гендерні відмінності серед демобілізованих військовослужбовців: під час створення можливостей працевлаштування для демобілізованих військових слід чітко розмежовувати потреби чоловіків і жінок, оскільки після демобілізації вони стикаються з різними викликами. Використання статистики, розподіленої за статтю, має стати обов'язковою вимогою для кожного впровадженого проєкту. Жінки, як правило, зіштовхуються з більшими бар'єрами при працевлаштуванні, зокрема з дискримінацією, нижчим рівнем оплати праці та обмеженим доступом до окремих секторів ринку праці. Програми мають враховувати ці нерівності, щоб забезпечити справедливую економічну реінтеграцію. Жінки, які проходили військову службу, можуть потребувати інших видів професійної підготовки або освітніх можливостей, ніж чоловіки, — відповідно до запитів ринку та особистих інтересів. У <u>Боснії і Герцеговині</u>¹ Світовий банк реалізував кілька проєктів з роззброєння, демобілізації та реінтеграції (РДР), спрямованих на створення можливостей для працевлаштування, насамперед для демобілізованих військовослужбовців. Перший проєкт успішно надав допомогу близько 23 000 колишніх військовослужбовців і допоміг близько 74% з них знайти роботу. Другий і третій проєкти були спрямовані на менші й чіткіше окреслені цільові групи, що дало змогу надавати більш індивідуалізовану підтримку та охопити високий відсоток учасників. Допомога на відбудову є корисною в постконфліктних умовах і дозволяє створити короткострокові робочі місця в максимально стислі терміни. Ініціатива <u>Колумбії</u>² щодо реінтеграції колишніх учасників бойових дій ґрунтується на трьох ключових положеннях: (i) спиратися на вже наявні вміння та знання бенефіціарів, підтримуючи малий бізнес, для запуску якого потрібно близько 1 500 доларів США, а також надаючи спеціалізоване навчання, що дозволяє власникам підвищити кваліфікацію у своїй галузі; (ii) залучати родину до навчального процесу, адже у більшості випадків саме подружжя, брати й сестри, батьки та/або діти допомагають учаснику бойових дій створювати та вести бізнес; (iii) забезпечити зв'язок із бізнес- і торговельними мережами, які зобов'язуються надавати новим підприємцям консультації щодо маркетингу та продажів упродовж перших місяців, щоб забезпечити успішний старт їхніх підприємств.

1 <https://www.files.ethz.ch/isn/15911/hb135.pdf>

2 <https://>

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

У цьому розділі розглядаються виклики, пов'язані із задоволенням медичних потреб великої кількості людей з фізичними та психічними травмами та інвалідністю внаслідок війни, на додаток до звичайних потреб населення у медичній допомозі. Основна увага приділяється потребам ветеранів війни, осіб із фізичними й психічними травмами, пов'язаними з війною, людей із хронічними захворюваннями, гендерним аспектам, зруйнованій інфраструктурі охорони здоров'я, фінансовій стабільності медичної системи та втраті кадрів у сфері охорони здоров'я.

Станом на січень 2024 року **медичні послуги перервані, а інфраструктура охорони здоров'я зазнала пошкоджень** переважно в десяти найбільш постраждалих областях¹ на підконтрольній Україні території. На цій території, за оцінками, частково або повністю зруйновані до 22% будівель медичної інфраструктури, до 9% закладів охорони здоров'я частково функціонують або взагалі не функціонують, і до 7 % установ — частково доступні або повністю недоступні. Російське вторгнення продовжує спричиняти масштабні руйнування інфраструктури, включаючи системи водопостачання, санітарії, мобільного зв'язку та електропостачання, що негативно впливає як на населення, так і на спроможність системи охорони здоров'я².

Доступ до медичних послуг для постраждалих громад є обмеженим у різних галузях охорони здоров'я (зокрема у сфері лікування травм і загальної медицини, охорони здоров'я дітей, інфекційних захворювань, сексуального та репродуктивного здоров'я, допомоги матерям і новонародженим, неінфекційних захворювань і підтримки психічного здоров'я) через порушення роботи транспортної системи, переміщення населення та знищення медичних закладів. Особи з хронічними захворюваннями постраждали через перебої з доступом до необхідних ліків. Фінансова стійкість системи охорони здоров'я знизилася внаслідок зростання вартості медичних товарів і послуг на тлі зменшення платоспроможності населення. Падіння доходів змушує людей відмовлятися від необхідного лікування. Система охорони здоров'я також стикається з втратою медичних працівників — як прямим наслідком воєнного насильства та потоку біженців.

За оцінками, близько 100 000³ ветеранів війни із загальної чисельності понад 1 мільйон потребують реабілітації після поранень, отриманих на фронті. Основні проблеми, які потребують вирішення, стосуються психічних і фізичних травм та інвалідності. Через участь у бойових підрозділах чоловіки частіше зазнають поранень або гинуть унаслідок насильства, ніж жінки. Значна кількість людей із фізичними та психічними травмами, спричиненими війною, розсіяна по різних регіонах України, при цьому ступінь ураження суттєво варіюється. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), тривожні розлади, депресія та інші проблеми психічного здоров'я можуть бути поширеними. Для жінок руйнування соціальних норм і відсутність правопорядку підвищують ризики сексуального та гендерно зумовленого насильства⁴.

Приклади передового досвіду та навчальні кейси, представлені в цьому розділі, надають моделі для відновлення системи охорони здоров'я від завданої шкоди, створення медичних послуг, які відповідають новим медичним потребам населення. Представлені моделі також можуть бути корисними для імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС⁵ в рамках Глави 22 «Громадське здоров'я», зокрема для (а) зміцнення системи громадського здоров'я та її потенціалу, зокрема шляхом впровадження реформ, подальшого розвитку первинної медичної допомоги та підготовки кадрів; (б) профілактики та контролю інфекційних захворювань, таких як ВІЛ/СНІД та туберкульоз, підвищення готовності до спалахів високопатогенних хвороб, а також імплементації Міжнародних медико-санітарних правил; (с) профілактики і контролю неінфекційних захворювань шляхом обміну інформацією та передовим досвідом, пропаганда здорового способу життя, реагування на ключові чинники та проблеми у сфері здоров'я, зокрема охорону здоров'я матері й дитини, психічне здоров'я та залежність від алкоголю, наркотиків і тютюну, включаючи виконання Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну 2003 року; (д) забезпечення якості та безпеки речовин людського походження, таких як кров, тканини й клітини; (е) поширення інформації та знань у сфері охорони здоров'я, зокрема щодо підходу «здоров'я в усіх політиках». У меншій мірі перелік належних практик може також допомогти у виконанні деяких рекомендацій щодо громадського здоров'я, викладених у Главі 19 «Соціальна політика та зайнятість» та Главі 28 «Захист прав споживачів та охорони здоров'я» в Аналітичному звіті Європейської Комісії щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС.⁶

1 https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/emergencies/herams/herams_ukraine_comparative_analysis_report_2024-01.pdf?sfvrsn=b2e09ccd_5&download=true

2 <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2023/01/post-war-reconstruction-of-economy-en.pdf>

3 <https://newlinesinstitute.org/state-resilience-fragility/the-importance-of-aiding-ukrainian-veterans/#:~:text=If%20the%20Russia%2DUkraine%20war,wounded%20on%20the%20front%20lines>

4 https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_Gen_Pop_R15_IDP_.pdf

5 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01))

6 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/commission-analytical-report-ukraines-alignment-eu-acquis_en

Сфера: ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Відновлення надання медичних послуг на територіях, які найбільше постраждали від війни.	► Комплексна оцінка системи охорони здоров'я: Забезпечення детального розуміння поточного стану системи охорони здоров'я для розуміння того, чого не з точки зору персоналу, медичних послуг та медичного постачання, а також визначення питань громадського здоров'я, які потребують негайного реагування. Це допомагає у сформувати загальний підхід до відновлення сектору охорони здоров'я та забезпечує ефективне планування, розподіл ресурсів і координацію між зацікавленими сторонами, зокрема урядом, неурядовими організаціями та міжнародними агентствами. ► Співпраця з міжнародними організаціями: Залучення міжнародних організацій до підтримки відновлення системи охорони здоров'я з метою сприяння притоку ресурсів і передачі знань, а також досвіду роботи в різних післявоєнних умовах у різних кранах світу. Нейтральні та авторитетні міжнародні організації можуть підвищити легітимність процесу відновлення, зміцнити довіру з боку місцевих громад і медичних працівників. Вони здатні впроваджувати інноваційні технології та методики, а також сприяти розробленню політик у сфері охорони здоров'я. <u>Післявоєнне відновлення сектору охорони здоров'я</u>¹ можна розглядати у трьох аспектах: (1) оперативне <i>реагування</i> на нагальні потреби у сфері охорони здоров'я; (2) <i>відновлення</i> або створення пакета базових медичних послуг; і (3) <i>відновлення</i> самої системи охорони здоров'я. Усі три напрями мають реалізовуватися синергійно та як частини єдиного безперервного процесу. У Сирії² відновлення сектору охорони здоров'я розпочалося з дослідження в трьох містах - Алеппо, Ідліб і Хама - з метою оцінки збитків, яких зазнала система охорони здоров'я (на основі попередньої оцінки пошкоджень на регіональному рівні). У Хорватії³ проєкт відновлення сектору охорони здоров'я, за підтримки Світового банку включав п'ять основних компонентів: (i) Надання медичних послуг (первинна та лікарняна допомога) з акцентом на реструктуризацію та нормування невідкладної, амбулаторної та додаткової медичної допомоги; (ii) Громадське здоров'я - включаючи програми моніторингу здоров'я та оцінки ефективності програм, національні кампанії з просування здорового способу життя та інформаційну роботу в медіа, зокрема щодо профілактики серцево-судинних захворювань; (iii) Утилізація фармацевтичних відходів (вирішувалося питання залишків фармацевтичних препаратів, що залишилися з часів війни, а також визначалися конкретні місця для утилізації); (iv) «Загальносистемні ініціативи» та (v) «Управління проєктом» - підтримка перших трьох компонентів і створення основи для посилення управління та регулювання в системі охорони здоров'я, а також для моніторингу та оцінки самого проєкту. У Косово⁴ система охорони здоров'я зазнала реформи децентралізації. Система охорони здоров'я в колишній Югославії характеризувалася нечітко визначеною відповідальністю за управління та власністю, а управлінські рішення ухвалювалися політичними структурами. З метою демонтажу старої, централізованої системи управління типу «командування і контроль» Місія ООН з тимчасової адміністрації в Косово (UNMIK) прийняла положення, яке покладало на муніципалітети відповідальність, серед іншого, за ПМСД, захист прав споживачів та громадське здоров'я. Для підтримки муніципалітетів у розвитку ПМСД Міністерство створило наступні структури: (i) Районні органи охорони здоров'я для підтримки та моніторингу діяльності муніципалітетів. (ii) Угоду про надання послуг з Міністерством фінансів та Міністерством комунальних послуг, яка визначає базовий пакет послуг, що має надаватися муніципалітетами, а також обсяги фінансування, необхідні для його реалізації; (iii) Агентство замовлення медичних послуг як інструмент для запровадження моделі розділення функцій замовника й надавача у майбутньому фінансуванні системи охорони здоров'я.

1 https://www.researchgate.net/profile/Hugh-Waters/publication/23547842_Rehabilitating_Health_Systems_in_Post-Conflict_Situations/links/0fcfd5142f13e0bc80000000/Rehabilitating-Health-Systems-in-Post-Conflict-Situations.pdf?_tp=eyJlb250ZXh0Ijpb7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn9

2 <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/ua/pdf/2023/01/post-war-reconstruction-of-economy-en.pdf>

3 https://www.researchgate.net/profile/Hugh-Waters/publication/23547842_Rehabilitating_Health_Systems_in_Post-Conflict_Situations/links/0fcfd5142f13e0bc80000000/Rehabilitating-Health-Systems-in-Post-Conflict-Situations.pdf?_tp=eyJlb250ZXh0Ijpb7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn9

4 <https://academic.oup.com/eurpub/article/17/2/226/436107?login=false>

	У <u>Східному Тиморі</u>¹ Перехідна адміністрація ООН (UNTAET) створила Тимчасовий орган охорони здоров'я розроблення та впровадження програми відновлення та розвитку сектору охорони здоров'я. Метою першої фази цієї програми було відновлення доступу населення до базових медичних послуг по всій території країни та започаткування процесу формування політики й систем охорони здоров'я на майбутнє. Друга фаза, яка розпочалася у 2001 році, була спрямована на підтримку функціонування медичних послуг, забезпечення рівного доступу до них, а також більш чітке розроблення політичних орієнтирів, адміністративних механізмів і нормативної бази. Лихо війни стало викликом, який <u>Боснія і Герцеговина та Хорватія</u>² зуміли використати як можливість для змін. Було відзначено, що попередній досвід допоміг обом країнам ефективно реагувати на кризу, спричинену пандемією. Оскільки <u>жінки та їхні діти користуються медичними послугами частіше, ніж чоловіки</u>³, в оглядах післявоєнних реформ у сфері охорони здоров'я передбачається, що будь-яке поліпшення системи охорони здоров'я автоматично сприяє забезпеченню гендерної рівності. Однак у післявоєнних умовах необхідне стратегічне планування щодо підтримки доступу та дотримання режиму використання різних медичних засобів і технологій для різних груп жінок і чоловіків. При постачанні медикаментів слід враховувати, що відмінності за статтю також впливають на ефективність лікарських препаратів. Через гормональні зміни, пов'язані з репродуктивною функцією, лікування жінок є складнішим. <u>Жінки та дівчата реагують на ліки й вакцини інакше, ніж чоловіки та хлопчики</u>⁴, однак ці відмінності досі недостатньо вивчені й, як правило, не враховуються при призначенні дозування.
Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Відбудова та відновлення інфраструктури охорони здоров'я.	► Комплексна оцінка пошкоджень інфраструктури охорони здоров'я: визначення ступеня пошкодження фізичних об'єктів, медичного обладнання та технологій, допоміжної інфраструктури, логістики та ланцюгів постачання, а також інших складових системи охорони здоров'я з метою планування масштабів відновлення та визначення пріоритетів для зусиль із відбудови. ► Співпраця з міжнародними організаціями та донорськими установами для забезпечення фінансування відновлення інфраструктури. Капітальні інвестиції у відбудову мають покривати витрати на демонтаж і вивезення уламків, втрати доходів приватних постачальників послуг, а також орієнтовну вартість наслідків для здоров'я населення через відмову від необхідної медичної допомоги. Така співпраця також сприятиме впровадженню найкращих практик і перевірених стратегій з інших післявоєнних контекстів, забезпечить необхідні медичні матеріали, обладнання та підтримку інфраструктури, які можуть бути недоступними на місцевому рівні. ► Залучення місцевих громад до планування та реалізації інфраструктурних проєктів. У <u>Боснії і Герцеговині</u>⁵ Програма пріоритетної відбудови була спрямована на відновлення інфраструктури охорони здоров'я, забезпечення більш збалансованого співвідношення між первинною медичною допомогою та лікарняним сектором, а також надання поточного фінансування для терміново необхідних ліків і зарплатної плати, відбудови лікарень і створення реабілітаційних центрів для жертв війни. Ремонтні роботи та відбудова в межах <u>Пріоритетної програми відбудови</u>⁶ були зосереджені на ключових елементах конструкцій, електропостачання, механічних систем і систем опалення, зокрема: (i) пральні, кухні та стерилізаційні приміщення; (ii) служби невідкладної та екстреної допомоги; (iii) діагностичні служби; (iv) операційні зали загальної хірургії, акушерства та гінекології; (v) внутрішня медицина; та (vi) відділення інтенсивної терапії для новонароджених. <u>Проект «Основні лікарняні послуги в Боснії і Герцеговині»</u>⁷ мав на меті відновити принаймні базовий рівень надання медичної допомоги в ключових лікарнях і клінічних центрах шляхом фінансування: (а) фізичної реконструкції, (б) медичного обладнання та витратних матеріалів, і (в) підвищення рівня клінічних навичок і практики.

1 https://www.researchgate.net/profile/Hugh-Waters/publication/23547842_Rehabilitating_Health_Systems_in_Post-Conflict_Situations/links/0fcfd5142f13e0bc80000000/Rehabilitating-Health-Systems-in-Post-Conflict-Situations.pdf?_tp=eyJlb250ZXh0Ijpb7lmZpcnN0UGFnZS16lnB1YmxyY2F0aW9uliwicGFnZS16lnB1YmxyY2F0aW9uIn19

2 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8513139/pdf/main.pdf>

3 <https://conflictandhealth.biomedcentral.com/counter/pdf/10.1186/1752-1505-8-19.pdf>

4 <https://>

5 <https://reliefweb.int/report/bosnia-and-herzegovina/lessons-rebuilding-southeast-europe-bosnia-and-herzegovina-experience#:~:text=The%20Priority%20Reconstruction%20Program%20aimed,cost%20recovery%20in%20both%20subsectors>

6 <https://documents1.worldbank.org/curated/en/393941538244498335/pdf/Bosnia-and-Herzegovina-the-priority-reconstruction-program-sectoral-projects-and-programs.pdf>

7 <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/0-8213-5978-9>

	Програма з відновлення інфраструктури охорони здоров'я <u>Косова</u>¹, значних руйнувань унаслідок бойових дій, була розроблена у співпраці між Інститутом громадського здоров'я Косова, Всесвітньою організацією охорони здоров'я та міжнародною неурядовою організацією на основі унікальної моделі, що складається з шести пунктів, яка включала в себе масштабне базове опитування стану здоров'я населення по всьому Косову (проведене як для етнічних албанців, так і для сербів), стандартизацію у сфері охорони здоров'я та економічно ефективних протоколів ведення пацієнтів, створення загальнопровінційної системи нагляду за станом здоров'я населення, відновлення мікробіологічних лабораторій та розвиток місцевого потенціалу реагування на епідемії. У Косово донори підтримали створення нової сучасної інформаційної системи охорони здоров'я, яка охоплює не лише епідеміологічну інформацію, але й управлінські, фінансові та операційні дані. Наразі запроваджено уніфіковані формати звітності, і більшість медичних закладів почали дотримуватися нових вимог до звітності.
Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Запобігання спалахам захворювань.	► Чиста вода, санітарні умови та кампанії з вакцинації: Вирішення питань громадського здоров'я, таких як забезпечення доступу до чистої води для пиття, приготування їжі, прибирання та гігієни з метою зниження рівня захворюваності та смертності, пов'язаних із забрудненою водою. Належні санітарні умови запобігають забрудненню джерел водопостачання та докiллi людськими відходами і допомагають стримувати поширення таких інфекцій, як шлунково-кишкові захворювання та паразитарні інфекції, особливо в густонаселених районах або серед переміщеного населення. Безпечні санітарно-гігієнічні умови також сприяють збереженню людської гідності та можуть покращити гендерну рівність, забезпечуючи жінкам і дівчатам можливість безпечно дбати про особисту гігієну. Кампанії з вакцинації запобігають спалахам захворювань, яким можна запобігти шляхом вакцинації, таких як кір, поліомієліт і правець, що можуть мати особливо руйнівні наслідки у післявоєнних умовах. Загалом ідеться про створення базових гуманних умов, що зменшують витрати на охорону здоров'я та навантаження на систему охорони здоров'я. У <u>Мозамбіку</u>² після завершення конфлікту пріоритетними медичними послугами стали Розширена програма імунізації (EPI) для дітей віком до п'яти років, імунізація вагітних жінок проти правця, надання вітаміну А для груп високого ризику, дегельмінтизація дітей та первинні кампанії з просвіти у сфері охорони здоров'я.

1 https://www.researchgate.net/publication/11285808_Rehabilitating_Public_Health_Infrastructure_in_the_Post-Conflict_Setting_Epidemic_Prevention_and_Preparedness_in_Kosovo

2 https://www.researchgate.net/profile/Hugh-Waters/publication/23547842_Rehabilitating_Health_Systems_in_Post-Conflict_Situations/links/0fcfd5142f13e0bc80000000/Rehabilitating-Health-Systems-in-Post-Conflict-Situations.pdf?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxyY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxyY2F0aW9uIn19

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Надання медичних послуг особам із травмами, спричиненими війною, та реінтегрування їх до нормального продуктивного життя. Задоволення нових потреб ветеранів та цивільного населення, яке постраждало від війни.	► Спеціалізовані травматологічні центри та реабілітаційні служби: створення центрів на рівні громад (у межах або поблизу існуючих медичних закладів), оснащених спеціалізованим обладнанням і персоналом, підготовленим для роботи зі складними і тяжкими травмами всіх постраждалих осіб, включаючи ветеранів. Хоча основна увага має бути зосереджена на жертвах війни, колишні військовослужбовці, як жертви так і ті, хто вчиняв насильство, також потребують психологічного консультування. У <u>Сьєрра-Леоне</u>¹ сотні шкіл і медичних закладів було відновлено, оснащені необхідним обладнанням і укомплектовано щонайменше базовим персоналом, а для осіб із ампутаціями були створені спеціальні житлові та навчальні програми. У <u>Боснії і Герцеговині</u>² Проєкт реабілітації жертв війни (WVRP) був спрямований на задоволення нагальних медичних потреб величезної кількості людей з фізичними і психічними травмами, спричиненими війною, та їхню реінтеграцію в нормальне продуктивне життя. Для досягнення цієї мети було запропоновано нову економічно ефективну модель надання послуг у децентралізованому форматі – шляхом створення центрів фізичної та психічної реабілітації на рівні громад в межах або поблизу наявних медичних закладів. <u>Гендерний аналіз</u>³ - як складова загального ситуаційного аналізу - має вирішальне значення для розроблення проєкту, спрямованого на демобілізованих військовослужбовців. Кожен захід з реінтеграції має враховувати наслідки, які повернення військових – чоловіків або жінок – може мати для їхніх громад, родин і партнерів. Часто гендерні відносини змінюються під час конфлікту, що чинить тиск на тих, хто повертається, і може призводити до випадків домашнього насильства. ► Програми підтримки психічного здоров'я: розроблення спеціалізованих програм для подолання травм, посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних проблем серед колишніх військових і постраждалого населення. Розширення послуг у сфері реабілітації та психічного здоров'я в межах усієї системи надання медичної допомоги, зокрема шляхом підготовки медичних працівників з надання психологічної першої допомоги та технік консультування. Створення мереж підтримки та груп взаємодопомоги в громадах. Такі програми також повинні бути спрямовані на широкі верстви населення шляхом підвищення обізнаності та зменшення стигматизації, пов'язаної з проблемами психічного здоров'я. Психічні розлади, спричинені війною, мають лікуватися негайно після її завершення. Психологічні наслідки війни можуть відрізнятися залежно від статі: жінки можуть переживати інші симптоми травми або потребувати іншого типу психосоціальної підтримки, ніж чоловіки. Розширення мережі психіатричної допомоги, орієнтованої на громади, вимагатиме розвитку та залучення більш різноманітного кола як професійних, так і непрофесійних фахівців, а також підвищення ефективності маршрутів ведення пацієнтів і направлення між рівнем громади первинним і спеціалізованим психіатричним рівнем надання допомоги. Консультування та терапія будуть ключовими для вирішення цих проблем. У <u>Косово</u>⁴ Раніше об'єднані відділення нейропсихіатрії було розділено для забезпечення розвитку сучасної, самостійної психіатрії. Розширення послуг з реабілітації та психічного здоров'я потребуватиме фінансування, підготовки кадрів та реформ сфері регулювання діяльності медичного персоналу (а також психологів, реабілітологів, медсестер і соціальних працівників), адаптації та створення спеціалізованих підрозділів для надання цих послуг у багатопрофільних закладах. Це також потребуватиме модернізації наявної медичної інфраструктури та обладнання з урахуванням потреб ветеранів у медичній і психіатричній допомозі.

1 <https://core.ac.uk/download/pdf/228142852.pdf>

2 <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/0-8213-5978-9>

3 <https://www.files.ethz.ch/isn/15911/hb135.pdf>

4 <https://academic.oup.com/eurpub/article/17/2/226/436107?login=false>

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Відновлення кваліфікованої та достатньої за чисельністю кадрової бази в сфері охорони здоров'я. Більш ефективно залучення медичних сестер, фахівців суміжних медичних професій та немедичного персоналу, задіяного в секторі охорони здоров'я.	► Навчальні програми для медичного персоналу: забезпечення можливостей для навчання та підвищення кваліфікації медичних працівників з метою вдосконалення їхніх навичок і знань. Це дозволяє компенсувати втрати кваліфікованих кадрів, зумовлені переміщенням, пораненням або загибеллю, а також забезпечити, щоб медичні фахівці володіли актуальними протоколами та стандартами надання допомоги, найновішими медичними досягненнями та передовими практиками. Можливості для безперервного навчання сприяють підвищенню впевненості та вмотивованості персоналу, що призводить до кращої роботи та результатів лікування пацієнтів. Це також підвищує рівень задоволення роботою та сприяє збереженню кадрів через створення можливостей професійного зростання, зміцнює їхню відповідальність і здатність ефективно реагувати на надзвичайні ситуації, зменшуючи наслідки майбутніх криз у сфері охорони здоров'я. У <u>Хорватії та Боснії і Герцеговині</u>¹ медичні працівники виявилися найціннішою складовою систем охорони здоров'я. Медичний персонал в обох країнах продемонстрував високі професійні та етичні стандарти під час війни. Антикрихіт систем охорони здоров'я, сформованих у післявоєнний період в обох країнах, значною мірою ґрунтувалася на людському чиннику – силі, адаптивності та стійкості медичних працівників. У <u>Боснії і Герцеговині</u>² один з компонентів проєкту Пріоритетної програми відновлення був спрямований на підвищення рівня клінічних навичок і практик: технічна допомога, навчання та обладнання на підтримку (i) адаптації, розроблення та розповсюдження діагностичних і терапевтичних протоколів для базових клінічних втручань з відомою ефективністю щодо витрат; та (ii) підвищення кваліфікації лікарів, медичних сестер, акушерок, а також фахівців з діагностики та лабораторної справи. <u>Розширення прав і можливостей жінок</u>³ також відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності в державах, що постраждали від конфлікту. Дослідження показали, що становище жінок у суспільстві може бути вагомим чинником успішності міжнародних зусиль із побудови миру в післявоєнних суспільствах. Жіночі мережі можуть долати або нівелювати етнічні та кланові розмежування, що сприяє підвищенню соціальної стійкості до конфліктів. Зокрема, ініціативи жінок, спрямовані на вирішення медичних та соціальних проблем у громадах, можуть відігравати ключову роль у подоланні поділів та забезпечити підтримку процесу розбудови миру з боку місцевих громад. ► Працівники з громад: Заповнення дефіциту неспеціалізованих кадрів у системі охорони здоров'я працівниками суміжних соціальних і громадських служб. Це можуть бути консультанти з числа рівних, підготовлені волонтери з неурядових організацій, а також навчені неспеціалісти або немедичний персонал, зокрема консультанти, соціальні працівники та психологи. У разі нестачі медичних працівників перерозподіл завдань на користь немедичних фахівців і підготовлених працівників охорони здоров'я на рівні громад може заповнити прогалини з меншими витратами. Підготовлені працівники з громад можуть бути залучені до надання певних порушених послуг і роботи в зонах підвищеної потреби (наприклад, імунізація, тестування та скринінг на інфекційні та хронічні захворювання, підтримка психічного здоров'я та психосоціальна допомога, перенаправлення та зв'язок із системою медичної допомоги). Такі заходи можуть підвищити ефективність та інтеграцію послуг, однак також потребуватимуть політичного лідерства для переходу до менш медикалізованої та менш спеціалізованої моделі в <u>Україні</u>⁴. Це вимагатиме зусиль керівництва для усунення правових бар'єрів на шляху передачі завдань неспеціалізованим медичним або немедичним працівникам, а також зменшення занепокоєння медичних і професійних асоціацій та інших зацікавлених сторін, які можуть чинити опір змінам. ► Партнерство з навчальними закладами: налагодження співпраці з метою розроблення спеціалізованих програм підготовки кадрів для сфери охорони здоров'я. Залучення міжнародної медичної спільноти для отримання додаткової експертизи та опрацювання питань, пов'язаних із післявоєнними викликами.

1 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8513139/pdf/main.pdf>

2 <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/0-8213-5978-9>

3 <https://conflictandhealth.biomedcentral.com/counter/pdf/10.1186/1752-1505-8-19.pdf>

4 <https://>

	У <u>Руанді</u>¹ для відновлення кадрової структури Центральної лікарні в Кігалі було застосовано модель наставницького адміністративного управління. Цей підхід передбачав партнерство між руандійськими медичними працівниками та іноземними медичними консультантами. Було проведено формалізовані інтерв'ю для оцінки сприйняття та ефективності моделі наставництва серед іноземного та руандійського адміністративного персоналу. Лікарня відновила повноцінне функціонування вже протягом одного року після завершення війни у серпні 1994 року. Заклад успішно впорався зі зростанням кількості пацієнтів у порівнянні з довоєнним періодом. Ця спільна ініціатива між неурядовими організаціями та руандійським персоналом сприяла створенню стабільної адміністративної та медичної моделі, придатної для довготривалого функціонування.
Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Фінансова стійкість системи охорони здоров'я.	► Модернізація мережі лікарень: реорганізація мережі лікарень шляхом розширення обсягу та географії надання первинної медичної допомоги у поєднанні з підвищенням кваліфікації персоналу та якості послуг для забезпечення ефективнішого функціонування. Переведення значної частини стаціонарної допомоги в амбулаторні заклади, громади та центри первинної медико-санітарної допомоги, з одночасним перерозподілом фінансування для підтримки цих змін. <u>Механізми гендерно справедливого фінансування охорони здоров'я</u>² є критично важливими в постконфліктних умовах. Фінансування охорони здоров'я має охоплювати тих, хто працює в неформальному секторі, фінансуватися державою із мінімальними або відсутніми додатковими внесками, охоплювати всіх членів домогосподарства, включати комплексні послуги з сексуального та репродуктивного здоров'я і не допускати виключення через наявні захворювання чи стани. У <u>Боснії і Герцеговині</u>³ середньостроковими пріоритетами стали реформування фінансування охорони здоров'я та переорієнтація сектору відповідно до вимог ринкової економіки. Розробка та впровадження реформ системи фінансування охорони здоров'я з метою забезпечення її сталості та більшої справедливості було складним завданням, особливо з огляду на те, що фінансування охорони здоров'я в країні було поділене між двома етнічно орієнтованими системами. Реформа фінансування охорони здоров'я була спрямована на відновлення адекватної та стабільної загальнонаціональної системи фінансування всього сектору охорони здоров'я в цілому та лікарень зокрема. Зусилля включали підтримку технічної допомоги, навчання, офісне обладнання, обмежені будівельні роботи та операційні витрати на (i) розробку нової системи фінансування охорони здоров'я; (ii) підтримку установ, відповідальних за впровадження нової системи; і (iii) розроблення та впровадження початкової спрощеної фази автоматизованої системи управлінської інформації. У <u>Мозамбіку</u>⁴ ЮНІСЕФ співпрацював з урядом для сприяння гендерно-орієнтованому бюджетуванню у трьох пріоритетних сферах: насильство щодо жінок, материнська смертність та ВІЛ/СНІД, що дало низку позитивних результатів. Фінансування програм, спрямованих на боротьбу з насильством щодо жінок, було посилено і використано для створення спеціалізованих приміщень для жертв домашнього насильства в поліцейських відділках у всіх 129 районах Мозамбіку. Гендерно орієнтовані бюджети - це інструмент для аналізу державного бюджету з точки зору гендерної рівності та реалізації прав жінок. Ці бюджети аналізують гендерно-диференційований вплив формування та розподілу доходів національного бюджету країни, а також Офіційної допомоги на розвиток.

1 <https://www.rti.org/publication/health-care-post-war-rwanda-re-establishing-national-hospital-using-mentor-approach>

2 <https://conflictandhealth.biomedcentral.com/counter/pdf/10.1186/1752-1505-8-19.pdf>

3 <https://documents1.worldbank.org/curated/en/393941538244498335/pdf/Bosnia-and-Herzegovina-the-priority-reconstruction-program-sectoral-projects-and-programs.pdf>

4 <https://conflictandhealth.biomedcentral.com/counter/pdf/10.1186/1752-1505-8-19.pdf>

ОСВІТА

У цьому розділі розглядаються виклики, пов'язані із задоволенням освітніх потреб осіб, які постраждали від війни в Україні. Війна продовжує створювати виклики для функціонування освітнього сектору, насамперед впливаючи на можливість очного навчання та на результати засвоєння знань. З 2014 року Уряд України реалізує комплексну програму реформ, що базується на концепції «Нова українська школа», спрямовану на подолання диспропорцій у результатах навчання та підвищення ефективності системи освіти і науки. Однак, починаючи з лютого 2022 року, забезпечення очного навчання стало надзвичайно складним, і можливості здобуття освіти на всіх рівнях зазнали суттєвого впливу.

За даними Третьої швидкої оцінки збитків і потреб¹ України, у період з лютого 2022 року по 31 грудня 2023 року 13% освітньої інфраструктури було пошкоджено або зруйновано, що відповідає орієнтовним збиткам на суму 5,6 мільярда доларів США. Ці 13% включають пошкодження 3 583 навчальних закладів та повне руйнування 394. Найбільше постраждали школи – пошкоджено 1 888 установ, проте заклади вищої освіти та наукові установи зазнали ще вищого рівня руйнувань – відповідно 21 % і 31 % загальної кількості таких закладів. Попри пошкодження, більшість освітніх закладів продовжують працювати в онлайн-форматі, однак руйнування дитячих садків часто призводить до повного припинення надання послуг у сфері дошкільної освіти, що, своєю чергою, підвищує навантаження на осіб, які здійснюють догляд, і обмежує їхню участь на ринку праці.

Поєднання дистанційного навчання, стресу та травматичного досвіду призводить до значних втрат у навчанні серед українських учнів. Найбільш значні втрати у сфері освіти стосуються саме результатів навчання. Дослідження свідчать про те, що українські учні на всіх рівнях втрачають значну кількість навчального часу, що, ймовірно, призводить до серйозних прогалин у знаннях. Порівняння результатів PISA-2022² та PISA-2018 свідчить про явне погіршення рівня знань 15-річних учнів з математики, читання та природничих наук, що еквівалентно двом рокам навчання в школі. Вплив цих змін є непропорційно вищим для дівчат, учнів із найбільш вразливих родин та тих, хто проживає в сільській місцевості. Хоча суттєві диспропорції існували і до лютого 2022 року, війна ще більше загострила нерівність між учнями, що підтверджується результатами PISA 2022.

Впровадження заходів з відновлення освіти в умовах війни та після її завершення є ключовим напрямом роботи у різних країнах світу. Ці зусилля спрямовані на відбудову освітнього сектору, зміцнення соціальної згуртованості та підтримку психологічного добробуту постраждалого населення. Нижче подано узагальнення практик у країнах, де було застосовано конкретні підходи до відновлення освіти, з акцентом на унікальні рішення та уроки, винесені з кожного контексту. Попри те, що кожна ситуація потребує індивідуального підходу, спільними темами є важливість інклюзивності, залучення громад, психосоціальної підтримки та адаптації освіти до нагальних і довгострокових потреб постраждалих спільнот. Ці приклади демонструють можливість переосмислення та вдосконалення освітніх систем після війни, що своєю чергою сприяє ширшим цілям суспільного відновлення та сталого миру.

Приклади передового досвіду та навчальні кейси, представлені в цьому розділі, пропонують моделі для відновлення системи освіти. Впровадження передових підходів до відбудови для освітнього сектору України, особливо в умовах війни, що триває, вимагає узгодження таких підходів із ширшими рамками реформ, окресленими в Угоді про асоціацію (УА) між Європейським Союзом та Україною³, зокрема в Главі 23 «Освіта, навчання та молодь». Таке узгодження гарантує, що негайні зусилля з відновлення та довгострокові освітні реформи сприятимуть досягненню загальних цілей України щодо модернізації, європейської інтеграції та дотримання європейських стандартів у сфері освіти й культури. Наведені нижче приклади передового досвіду можуть також допомогти у виконанні низки рекомендацій щодо освіти, наведених у Розділі 26 «Освіта і культура» Аналітичного звіту Європейської Комісії щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС⁴.

1 <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf>

2 https://pisa.testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/PISA-2022_Nacjonalnyj-zvit_povnyj.pdf

3 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01))

4 <https://>

Сфера: ОСВІТА

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Підтримка відбудови та відновлення освітньої інфраструктури.	► Оцінка стану та відновлення навчальних закладів: Проведення швидкої оцінки шкоди, завданої навчальним закладам, та здійснення невідкладного ремонту або відбудови пошкоджених закладів освіти відповідно до нових стандартів безпеки, сталості та якості. У процесі реконструкції важливо забезпечити, щоб відбудовані/відремонтовані навчальні заклади були безпечними, інклюзивними та обладнаними належним чином для всіх учнів, зокрема для дітей з інвалідністю. Це дозволить забезпечити швидке повернення до навчального процесу — пріоритетність відновлення роботи навчальних закладів і неформальних освітніх просторів сприятиме відновленню відчуття нормальності та стабільності у дітей та молоді. <u>Боснія і Герцеговина</u>¹ інвестувала значні кошти в реконструкцію пошкоджених навчальних закладів. Міжнародна допомога та державне фінансування були спрямовані на відбудову шкіл/навчальних закладів для забезпечення безпечного навчального середовища. Боснія і Герцеговина провела дві програми термінової відбудови освіти: Проєкт термінової відбудови освіти (ERP I) та Другий проєкт відбудови освіти (ERP II). ERP I був зосереджений на ремонті початкових шкіл, а також на забезпеченні підручниками та навчальними матеріалами, тоді як ERP II був зосереджений на: (i) відновленні шкіл, (ii) забезпеченні підручниками та навчальними матеріалами, (iii) відновленні кадрового потенціалу системи освіти, зокрема підвищення кваліфікації некваліфікованих учителів і повернення до викладання кваліфікованих боснійських педагогів, які перебували за кордоном або мали бути невдовзі демобілізовані (зокрема через пілотний Фонд якості для сприяння підвищенню якості викладання), (iv) освітнє відновлення учнів — надання підтримки у формі додаткових занять і репетиторства з читання, письма, математики та природничих наук для дітей, чия освіту було перервано війною, і (v) послуги з навчання і перепідготовки: фінансування надання послуг з освіти та перепідготовки, розроблених на місцевому рівні та орієнтованих, насамперед, на демобілізованих військовослужбовців. Ці два проєкти реконструкції безпосередньо сприяли підвищенню чистого рівня охоплення початковою освітою до близько 93 % станом на 2001 рік. Програма відбудови початкової освіти (PRP) була спрямована на реконструкцію шкільної інфраструктури, а також на підтримку виплати заробітної плати вчителям, утримання шкіл і забезпечення навчальними засобами. Більшість приміщень початкових шкіл було відновлено, і навчання на всіх рівнях здійснювалося принаймні на мінімально прийнятному рівні. ► Залучення громади до відбудови навчальних закладів: йдеться про активне залучення місцевих громад до процесу відновлення пошкоджених закладів освіти, що сприяє формуванню відчуття власної причетності та врахуванню конкретних потреб спільноти. У різних конфліктних контекстах зусилля з відбудови шкільної інфраструктури супроводжуються участю місцевого населення, що дозволяє зробити школи більш доступними та чутливими до потреб дітей у віддалених і постраждалих районах. Участь громади у відбудові шкіл та в процесах ухвалення рішень є критично важливою для підвищення ефективності, сталості та релевантності освітніх заходів. <u>Руанда</u>² має давню традицію громадської роботи, відому як «Умуганда» (Umuganda), яка була використана для відбудови та ремонту шкіл по всій країні після війни. В останню суботу кожного місяця члени громади збиралися разом, щоб долучитися до робіт із відбудови, що сприяло формуванню почуття відповідальності та залученості до розвитку системи освіти. Крім того, у багатьох школах були зміцнені або створені батьківсько-вчительські комітети (РТА), які сприяли залученню громади до управління школою та проєктів відбудови. Це допомогло краще враховувати потреби та пріоритети місцевого населення. Крім того, уряд Руанди співпрацював з різними НУО та міжнародними організаціями для фінансування та підтримки відбудови шкіл. Ці партнерства часто залучали членів громади на етапах планування та реалізації, забезпечуючи відповідність проєктів місцевим потребам та умовам.

¹ <https://>

² <https://>

► **Створення шкіл на базі громад:** ця ініціатива спрямована на забезпечення доступу до освіти в районах, де школи були зруйновані під час війни (особливо у віддалених та постраждалих регіонах), де традиційне шкільне навчання неможливе. Освіта на базі громади (СВЕ) - це освітня ініціатива, спрямована на надання можливостей для навчання безпосередньо в громадах, де живуть діти/учні, особливо коли доступ до звичайних шкіл ускладнений через географічні бар'єри та/або бар'єри, пов'язані з безпекою. Зазвичай для таких шкіл використовуються місцеві приміщення — будинки жителів або безпечні громадські простори, де можна організувати освітній процес.

Після Боснійської війни Боснія і Герцеговина¹ зіткнулася зі значними викликами щодо інтеграції дітей із різних етнічних груп у єдину освітню систему. Освіта на базі громади (СВЕ) використовувалося для об'єднання дітей з різним етнічним походженням у громадських центрах або місцевих просторах, де навчання поєднувало стандартні предмети з елементами миробудування та примирення. Такі програми сприяли формуванню міжетнічного порозуміння та згуртованості в громадах, що було критично важливим для довгострокового відновлення та інтеграції країни.

Сербія² активно використовувала освіту на базі громади, зокрема для реагування на потреби переміщеного населення та національних меншин, зокрема ромських громад. Навчальні заняття проводилися в громадських центрах або в рамках виїзних інформаційно-просвітницьких програм у районах з високою концентрацією представників меншин, з акцентом на інклюзивність та рівний доступ до освіти. У результаті вдалося досягти вищого рівня залученості до освіти серед маргіналізованих груп і кращої інтеграції в загальнонаціональну систему освіти, що сприяло зменшенню освітньої нерівності.

В Афганістані³ навчальні заняття організовувалися в місцевих домівках або громадських центрах, які були безпечнішими та доступнішими для дітей, особливо для дівчат. Такі заняття часто проводили місцеві педагоги — переважно жінки, які проходили підготовку для викладання за національною навчальною програмою. Ці програми суттєво розширили доступ до освіти, зокрема для дівчат у регіонах, де проблеми безпеки зазвичай унеможливають відвідування школи. Такий підхід також сприяв працевлаштуванню та розширенню прав і можливостей місцевих жінок як освітянок.

У Непалі⁴ існує давня традиція громадських шкіл на базі громад, де місцеве населення відіграє значну роль в управлінні та підтримці закладів освіти. Після десятирічного конфлікту в Непалі, який закінчився в 2006 році, країна зіткнулася зі значними проблемами у відновленні своєї системи освіти. Щоб вирішити ці проблеми, Непал здійснив конкретні дії, зосереджені на розвитку шкіл на базі громад, які були б доступними та відповідали потребам дітей у віддалених та постраждалих від конфлікту районах. Окрім створення шкіл на базі громад, для членів Комітетів з управління школами (SMC), до складу яких входять батьки, вчителі та лідери громад, були проведені програми з розбудови потенціалу, спрямовані на зміцнення їхніх навичок в управлінні школами, фінансовому менеджменті та забезпеченні якісної освіти. Це мало на меті зробити школи більш підзвітними та інклюзивними щодо потреб громади. Громадам було запропоновано мобілізувати місцеві ресурси для будівництва та утримання шкільної інфраструктури.

► **Створення тимчасових навчальних просторів (ТНП):** ТНП є критично важливим втручанням в регіонах, що постраждали від військових дій, для забезпечення безперервності освітнього процесу попри руйнування. Такі простори можна оперативно розгорнути в різних умовах — у наметах, модульних конструкціях або переобладнаних приміщеннях — і вони призначені для створення безпечного та сприятливого освітнього середовища для дітей, чиї звичайні школи були серйозно пошкоджені або залишаються недоступними з міркувань безпеки. Конструкції ТНП адаптовані до локальних умов, зазвичай виготовлені з легких матеріалів, які легко транспортувати та збирати, і враховують специфічні потреби та обмеження конкретної місцевості. Вчителі, які працюють у ТНП, проходять спеціальну підготовку, щоб впоратися з унікальними викликами викладання в кризових умовах, включаючи управління великими класами, обмежені ресурси та задоволення психосоціальних потреб учнів, які можуть переживати травматичний досвід. Програма ТНП часто включає додаткові заняття для учнів, які пропустили навчання, з використанням стиснених навчальних програм та прискореного навчання, щоб допомогти їм наздогнати однолітків.

1 <https://>

2 <https://>

3 <https://>

4 <https://>

В Іраку¹ такі організації, як «Діти війни» (War Child), тимчасові навчальні простори (ТНП) для подолання перерв у навчанні, спричинених збройним конфліктом. Ці простори є частиною ширших програм підтримки громад, які також охоплюють надання родинам базових необхідних товарів і довгострокової підтримки для зміцнення стійкості та відновлення. ТНП в Іраку стали важливими осередками для продовження навчального процесу й проведення громадських заходів, забезпечуючи безперервність освіти для дітей попри військові дії, що тривають (War Child)².

У Йорданії³, особливо в таборах біженців і на територіях, що постраждали від конфлікту, ТНП використовуються для забезпечення безперервності освіти для дітей, які були змушені залишити свої домівки. Освітні програми в таких ТНП зазвичай реалізуються за підтримки міжнародних організацій і передбачають всебічну підготовку вчителів до роботи з учнями, які мають складний життєвий досвід і могли пережити травматичні події (War Child)⁴ (War Child)⁵.

Цілі

Приклади передового досвіду та навчальні кейси

Відновлення доступу до освітніх послуг через гнучкі навчальні рішення.

► **Запровадження гнучких форм шкільного навчання:** реалізація альтернативних освітніх програм, таких як прискорене навчання та дистанційна освіта, для дітей, які не мають доступу до традиційних шкільних закладів, особливо у віддалених та постраждалих від війни регіонах.

Десятиліття внутрішнього конфлікту в Колумбії⁶ мали глибокий вплив на систему освіти, що зумовило потребу у впровадженні інноваційних підходів для забезпечення безперервності освіти. Країна доклала значних зусиль до розроблення гнучких моделей освіти, зокрема моделі «Escuela Nueva» («Нова школа»). Ця модель, що була започаткована в Колумбії ще у 1970-х роках і з часом адаптована, зосереджується на активному, партисипативному навчанні в багатокласних класах, що робить її особливо придатною для сільських районів, які постраждали від конфлікту. Вона дозволяє гнучко змінювати темп навчання і враховує культурний контекст корінних народів і сільських громад. Завдяки цим заходам Колумбія досягла значних успіхів в адаптації своєї системи освіти до викликів, спричинених внутрішнім конфліктом, зосередившись на гнучкості, інклюзивності та добробуті своїх учнів.

► **Впровадження мобільних шкіл:** Мобільні школи є ефективним рішенням для відновлення освіти в регіонах, де традиційні шкільні заклади зруйновані, недоступні або небезпечні через триваючі військові дії чи стихійні лиха. Такі школи створюються з використанням транспортних засобів або переносних конструкцій, які можуть переміщатися з одного місця в інше, забезпечуючи безперервний доступ до освіти для дітей у нестабільних умовах. Ці транспортні засоби модифіковані так, щоб функціонувати як класні кімнати на колесах, що дозволяє їм дістатися до віддалених або важкодоступних районів, де перебувають переміщені чи ізольовані діти. У середині цих мобільних шкіл діти мають доступ до книжок, дошок, навчальних матеріалів, а іноді й електронних пристроїв для цифрового навчання, що забезпечує всебічний освітній досвід, наблизений до звичайного шкільного середовища. Мобільні школи часто укомплектовані вчителями, які навчені працювати в складних умовах і з дітьми, які можуть переживати травму. Вони володіють гнучкими методами викладання, щоб адаптуватися до різних потреб у мобільних класах. Навчальна програма мобільних шкіл може бути адаптована до місцевих освітніх стандартів і конкретних потреб переміщених або постраждалих дітей. Вона часто включає базові навички грамотності та лічби, а також життєві навички, які мають вирішальне значення для дітей, що живуть у кризових умовах.

Боснія і Герцеговина⁷ використовувала мобільні школи та тимчасові навчальні центри для забезпечення доступу до освіти дітей у районах, де школи були зруйновані або залишалися недоступними. Ці мобільні підрозділи були оснащені базовими навчальними матеріалами та укомплектовані підготовленими вчителями, що дозволяло продовжувати навчальний процес попри логістичні труднощі.

1 <https://>

2 <https://>

3 <https://>

4 <https://www.warchild.org.uk/our-work/what-we-do/educating-children>

5 <https://www.warchild.org.uk/our-work/what-we-do>

6 <https://>

7 <https://>

	У <u>Південному Судані</u>¹, який з 2011 року переживає громадянський конфлікт і гуманітарні кризи, забезпечення доступу до освіти для всіх дітей, включно з представниками кочових громад, становить серйозний виклик. Країна вжила конкретних заходів для впровадження мобільних шкіл та створення освітніх кластерів для ефективної координації освітніх ініціатив, зокрема мобільних шкіл для кочових спільнот. Такі школи розроблені з урахуванням мобільного способу життя й переміщуються разом із громадами, забезпечуючи дітям безперервний доступ до освіти. Мобільні школи часто обладнані наметами, портативними матеріалами та ресурсами, які можна легко транспортувати. Навчальна програма мобільних шкіл адаптована з урахуванням культурних особливостей та гнучкості, пристосована до способу життя та розкладу кочових громад. До програми також включено знання та навички, важливі для життя пастухів. Учителі мобільних шкіл проходять спеціальну підготовку для роботи в умовах мобільного навчання, зокрема щодо ведення багатокласних занять і застосування гнучких методик викладання, адаптованих до змінного середовища. ► Забезпечення дистанційного навчання з використанням технологій та цифровізації: У відповідь на закриття шкіл через військові дії з'явився поштовх до дистанційного навчання, включаючи радіо, телевізійні трансляції та платформи онлайн-навчання, аби забезпечити безперервне навчання дітей у зонах бойових дій і серед переміщених громад. У районах, де учням все ще небезпечно повертатися до школи, програми дистанційного навчання дозволили дітям продовжити освіту дистанційно і підготували їх до більш цифрового освітнього середовища. Закупівля електронних пристроїв є важливим заходом для забезпечення доступу для вразливих учнів. У відповідь на конфлікт, що триває, <u>Сирія</u>² запровадила різні форми дистанційного навчання, як-от (i) освітнє мовлення - освітній контент транслюється на телебаченні та радіо. Ці трансляції охоплюють різні предмети з сирійської навчальної програми і спрямовані на учнів від початкової до середньої школи; (ii) навчальні онлайн-платформи - було розроблено кілька онлайн-платформ, які надають сирійським учням доступ до навчальних матеріалів. Ці платформи пропонують уроки, вправи і допоміжні матеріали відповідно до національної навчальної програми, доступні для учнів з доступом до Інтернету; (iii) мобільні освітні застосунки - створено мобільні застосунки для підтримки навчання за межами традиційних класів. Вони пропонують інтерактивні уроки і завдання з різних предметів, пристосовані до потреб сирійських учнів на різних освітніх рівнях.
Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Забезпечення інклюзивної освіти та спеціальних програм для найбільш вразливих груп населення.	► Оцінка освітніх потреб: визначення конкретних освітніх потреб і бар'єрів, з якими стикаються учні під час криз і збройних конфліктів. Це включає виявлення дітей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, представників етнічних меншин та інших вразливих груп, які можуть бути виключені з освітнього процесу. ► Цільова підтримка переміщених осіб: реалізація спеціальних ініціатив на підтримку внутрішньо переміщених осіб, з метою забезпечення доступу дітей із цих громад до освіти та супутніх послуг. Це включає кампанії з зарахування до шкіл, стипендіальні програми, а також забезпечення навчальними матеріалами та шкільною формою. <u>Колумбія</u>³, за підтримки міжнародних організацій, зосередилася на інтеграції внутрішньо переміщених дітей та інших маргіналізованих груп за допомогою гнучких освітніх моделей. Програми включають мобільні школи, які виїжджають до переміщених громад, та «програми прискореного навчання», покликані допомогти учням, які пропустили шкільне навчання, швидко надолужити пропущене. Вчителі проходять спеціальну підготовку для роботи з травмами та особливими потребами дітей-переселенців. ► Масштабні програми академічного надолуження: впровадження заходів для подолання втрат у навчанні, зокрема через телефонне або очне репетиторство, місцеві ініціативи — такі як програми на рівні громад та для молоді, яка не охоплена шкільною освітою, а також надання належних інструментів для проведення системних оцінювань досягнень учнів. Реалізація програм прискореного навчання (ALPs) для дітей, які відстають за віком, та тих, хто пропустив значну частину навчання, що дасть їм змогу надолужити пропущене у навчанні.

1 <https://>

2 <https://>

3 <https://>

► **Професійно-технічна підготовка та життєві навички:** надання молоді можливостей для професійного навчання та здобуття життєвих навичок з акцентом на розвиток навичок працевлаштування, підприємництва та практичних знань, необхідних для відбудови своїх громад.

Сирія¹ впровадила низку інклюзивних заходів для підтримки реінтеграції маргіналізованих груп у систему освіти: **(i)** навчальні центри на базі громад - створені неурядовими та міжнародними організаціями по всій Сирії та в країнах, що приймають біженців. Ці центри надають неформальну освіту, включаючи заняття з надолуження пропущеного і навчання життєвим навичкам, дітям, які пропустили шкільне навчання. Навчальна програма зазвичай включає базові навички грамотності та лічби, англійської мови, а також заходи з психосоціальної підтримки; **(ii)** програми прискореного навчання (ALPs) - були запроваджені для того, щоб допомогти дітям, які не відвідують школу, надолужити пропущене. Ці програми стискають кількарічну навчальну програму до коротших, інтенсивних курсів, що дозволяє дітям повернутися до формальної системи освіти на рівні, що відповідає їхньому віку; **(iii)** професійно-технічне та прикладне навчання - для старшої молоді впроваджено програми професійної підготовки з таких спеціальностей, як столярна справа, швейна справа та інформаційні технології. Такі програми спрямовані на підвищення рівня працевлаштування та підтримку засобів до існування як у регіонах Сирії, що постраждали від конфлікту, так і серед сирійських біженців.

► **Ініціативи з інклюзивної освіти:** Розроблення цільових програм для забезпечення включення маргіналізованих груп - таких як дівчата, етнічні меншини, діти з інвалідністю та діти-переселенці - до освітнього процесу та розширення їхніх можливостей у сфері навчання.

Косово² зосередило увагу на інтеграції дітей ромського, ашкалійського та єгипетського походження в систему освіти після завершення війни. Серед ініціатив — надання навчання рідною мовою, розширення доступу до дошкільної освіти, а також проведення занять з надолуження програми для дітей, які пізно розпочали навчання або пропустили кілька років шкільної освіти.

► **Інтеграція питань миру та інклюзії в національні навчальні програми:** Інтеграція в національні навчальні програми елементів освіти з питань миру, вирішення конфліктів і громадянської освіти з метою формування культури миру, толерантності та взаєморозуміння між представниками різних громад.

У Непалі³ Міністерство освіти за підтримки ЮНІСЕФ та інших неурядових організацій розробило та інтегрувало модулі освіти з питань миру в національну навчальну програму. Ці модулі зосереджені на таких темах, як врегулювання конфліктів, толерантність, права людини і демократичні цінності, і спрямовані на виховання культури миру серед учнів. Вчителі пройшли спеціалізовану підготовку з ефективного викладання миротворчої освіти. Сюди входили методики сприяння дискусіям на чутливі теми, заохочення критичного мислення, розвитку емпатії та поваги до розмаїття серед учнів. Багато шкіл створили клуби миру, які слугують платформами для участі учнів у заходах, що сприяють зміцненню миру, таких як діалог, програми культурного обміну та проєкти громадських робіт. Ці клуби також відіграють роль посередників у вирішенні конфліктів між учнями та сприяють створенню мирного шкільного середовища.

Руанда⁴ суттєво переглянула свою освітню програму, включивши до неї питання миру і цінностей, щоб сприяти єдності, примиренню і культурі миру серед молоді. Це передбачало розробку нових навчальних матеріалів і підручників, які пропагували ці цінності. Вчителі пройшли спеціальну підготовку для ефективного викладання нової навчальної програми. Це включало в себе семінари з миротворчої освіти, вирішення конфліктів та створення інклюзивного середовища в класі, яке поважає різноманітність і сприяє взаєморозумінню. Навчальна програма заохочувала інтерактивні методи викладання, що дозволяють учням брати участь у дискусіях, груповій роботі та проєктах, які зміцнюють принципи миру і примирення.

1 <https://>

2 <https://>

3 <https://>

4 <https://>

Навчальні програми для вчителів: Проведення тренінгів з інклюзивної освіти та цифрової грамотності, щоб навчити вчителів навичкам, необхідним для задоволення різноманітних потреб учнів у післяконфліктному середовищі. Учителі опановують методики адаптації уроків відповідно до рівня підготовки учнів і формування інклюзивного навчального простору.

Боснія і Герцеговина¹ зіткнулася з проблемою відновлення розділеного суспільства. Освіта відігравала вирішальну роль у цьому контексті, причому особливі зусилля були зосереджені на реформуванні навчальної програми з метою вилучення націоналістичного змісту та на підготовці вчителів між етнічними групами. Були розроблені спеціальні навчальні програми для підготовки вчителів до ефективного викладання оновлених навчальних матеріалів. Ці програми охоплювали сучасні педагогічні методики, тренінги з міжкультурної чутливості для роботи в етнічно змішаних класах, а також стратегії заохочення до діалогу та взаєморозуміння серед учнів різного етнічного походження. Вчителі брали участь у семінарах щодо освіти з питань миру, які мали на меті озброїти їх навичками фасилітації дискусій на чутливі теми, вирішення конфліктів та розбудови культури миру і взаємоповаги. Було започатковано ініціативи, спрямовані на сприяння професійному обміну та співпраці між вчителями з різних адміністративних одиниць (Федерації Боснії і Герцеговини та Республіки Сербської). Ці обміни допомогли вибудувати мости між педагогами з різних етнічних спільнот, сприяли обміну найкращими практиками та формуванню почуття професійної спільності.

Цілі

Приклади передового досвіду та навчальні кейси

Забезпечення комплексного вирішення проблеми психічного здоров'я.

► **Цільова психосоціальна підтримка:** Подолання психологічного впливу війни за допомогою консультаційних послуг, груп підтримки та психосоціальних втручань на рівні громади. Це включає в себе **(i)** інтеграцію послуг із психосоціальної підтримки та психічного здоров'я в систему освіти для подолання травматичного досвіду учнів і вчителів; **(ii)** організацію щотижневих груп підтримки та щоденних індивідуальних консультацій у школах, із фокусом на подолання травми, управління стресом і відновлення соціальних навичок; **(iii)** адаптацію навчальних програм, а також належну підготовку вчителів для роботи з дітьми, які пережили травматичний досвід; **(iv)** реалізацію програм зосереджених на психосоціальному добробуті, емоційній стійкості та підтримці.

Колумбія² інтегрувала психосоціальну підтримку в систему освіти, щоб допомогти дітям впоратися з травмою, спричиненою конфліктом і переміщенням (консультаційні послуги, групи підтримки та заходи, спрямовані на розвиток стійкості та емоційного благополуччя). Вчителі пройшли навчання з виявлення та підтримки учнів, які переживають травму і стрес. Ця підготовка дає педагогам навички створення сприятливого середовища в класі та перенаправлення учнів до професійних служб у разі потреби. Сектор освіти тісно співпрацює з неурядовими організаціями (НУО) та громадськими організаціями для надання комплексної психосоціальної підтримки. Таке партнерство полегшило доступ учнів та їхніх родин до ширшого спектру послуг, включно з охороною психічного здоров'я, соціальними службами та мережами підтримки на рівні громади.

¹ <https://>

² <https://>

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ

Відтік людського капіталу набув безпрецедентного масштабу: війна змусила переїхати понад третину населення України (за оцінками 2021 року - 41 мільйон)¹. Станом на 2022 рік, близько 5,9 мільйона осіб є внутрішньо переміщеними (за даними Міжнародної організації з міграції - МОМ), а ще понад 7,9 мільйона — біженці за кордоном: це була найбільша міграційна криза в Європі з часів Другої світової війни (дані УВКБ ООН)², причому жінки та діти становлять майже 90% усіх біженців. Майже 5 мільйонів біженців зареєстровані в ЄС відповідно до Директиви про тимчасовий захист, що дозволяє їм обирати країну призначення і негайно розпочати там працювати. Згідно з опитуванням УВКБ ООН (2022 р.), більшість дорослих біженців мають вищу освіту (70 %) та були працевлаштовані до моменту виїзду (63 %).

Економічні потрясіння в поєднанні з масовим внутрішнім переміщенням та потоками біженців призводять до масштабних втрат у сфері зайнятості та доходів. За оцінками Міжнародної організації праці (МОП), у нинішній ситуації активної збройно агресії було втрачено 4,8 мільйона робочих місць порівняно з довоєнним періодом, що дорівнює 30% від рівня зайнятості в Україні до початку повномасштабного вторгнення³. Водночас війна знищила мільйони робочих місць, частина з яких більше не відновиться. У зв'язку з цим особливо важливим стане перенавчання працівників і сприяння їхній переорієнтації на сектори, які, ймовірно, будуть найбільш активними в післявоєнний період — зокрема будівництво, інженерія, охорона здоров'я та інформаційні технології).

Економічний спад супроводжується високим рівнем безробіття: за оцінками МОП, рівень зайнятості зараз на 15,5% нижчий, ніж у довоєнний період. НБУ також прогнозував рівень безробіття на рівні 18,3% у 2023 році (ПРООН 19/06/2023, НБУ 04/05/2023).⁴ Усі групи населення також повідомляють про проблеми з доступом до працевлаштування, при цьому як основні бар'єри найчастіше називаються брак відповідних вакансій і вплив війни. Громадяни, що повернулися, підкреслили негативний вплив війни на можливості працевлаштування. 75% респондентів, які взяли участь в опитуванні МОМ (13-й раунд), зазначили, що багато людей у їхньому населеному пункті не змогли заробити гроші через війну (у Харківській області цей показник сягнув 85%). Крім того, 55% поверненців по всій країні повідомили, що основні сектори зайнятості в їхньому регіоні досі не працюють. Найвищі показники були зафіксовані в Чернігівській області (75 % поверненців) та Закарпатській області (71 %).

Цей розділ містить рекомендації та передовий міжнародний досвід інших країн щодо відновлення ринку праці, зосереджуючи увагу переважно на двох ключових напрямках: інтеграція наявного працездатного населення в сферу зайнятості, оскільки утримання кваліфікованих працівників в Україні є критично важливим для підтримки економіки під час війни, а також для майбутньої відбудови та залучення інвестицій у процес відновлення, а також повернення трудових ресурсів, які знайшли прихисток за кордоном, адже Україну залишила величезна кількість кваліфікованих працівників.

Впровадження запропонованої моделі також сприятиме виконанню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС⁵ відповідно до Глави 21 «Співробітництво у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей», що передбачає досягнення низки цілей, зокрема (а) покращення якості життя населення; (с) створення більшої кількості якісних робочих місць з гідними умовами праці; (е) сприяння формуванню ринку праці, який поєднує гнучкість із безпекою; (ф) сприяння активним заходам на ринку праці та підвищення ефективності служб зайнятості відповідно до потреб ринку праці; (г) сприяння більш інклюзивним ринкам праці (г) сприяння створенню більш інклюзивного ринку праці, що інтегрує вразливі верстви населення; (h) скорочення неформальної економіки шляхом легалізації незадекларованої праці; (k) зменшення рівня бідності та зміцнення соціальної згуртованості; (l) забезпечення гендерної рівності та рівних можливостей для жінок і чоловіків у сфері зайнятості, освіти, професійної підготовки, економічного та суспільного життя, а також у процесах ухвалення рішень; (m) боротьба з усіма формами дискримінації.

1 <https://voxukraine.org/en/the-labour-market-in-ukraine-rebuild-better/>

2 <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

3 https://webapps.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/documents/briefingnote/wcms_844295.pdf

4 <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukrainian-crisis-situational-analysis-31-august-2023>

5 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01))

Сфера: ЗАЙНЯТІСТЬ

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Забезпечення реінтеграції військовослужбовців у цивільне життя.	► Цільові заходи для реінтеграції військовослужбовців: розроблення спеціальних політичних заходів, спрямованих на підтримку переходу військовослужбовців до цивільного життя. Військові дії залишають після себе велику кількість колишніх учасників бойових дій — як зі складу регулярних армій, так і з лав повстанських або парамілітарних формувань, — і їхнє роззброєння, демобілізація та реінтеграція у цивільне життя є критично важливими для успішного переходу від війни до миру. Саме тому необхідно розробити комплексне багатовимірне втручання для підтримки переходу від військового до цивільного життя. ► Запобігання порушенню прав цивільного населення: у процесі затвердження спеціальних заходів для реінтеграції військовослужбовців необхідно обов'язково запобігати можливим порушенням прав інших цивільних осіб, передусім жінок та людей похилого віку. Оскільки основні ресурси можуть бути зосереджені на реінтеграції військових, вкрай важливо забезпечити, щоб іншим категоріям цивільного населення не було завдано шкоди. <u>Демократична Республіка Конго</u>¹: Протягом останніх 15 років МОП підтримує постконфліктне відновлення шляхом соціально-економічної реінтеграції колишніх комбатантів, у тому числі дітей, у Демократичній Республіці Конго. МОП сприяє реінтеграції шляхом створення підприємств, у тому числі мікро- та малих, розширення можливостей працевлаштування, забезпечення освіти та професійної підготовки, особливо для колишніх дітей-солдатів і дівчат, а також розвитку кооперативів. Останній компонент, зокрема, сприяє зміцненню соціальної згуртованості та покращенню взаємодії в громадах. Серед інших заходів — створення робочих місць через проєкти відбудови з високою часткою ручної праці, короткі курси з управління бізнесом, надання грошових грантів, доступ до мікрофінансування та схем медичного страхування, а також наставництво. <u>Еритрея, Африка</u>²: У процесі повернення колишніх комбатантів-чоловіків до цивільного життя, що розглядається як важливий стабілізаційний крок, важливо враховувати, що зосередження уваги на колишніх комбатантах-чоловіках часто має викривлений вплив на домогосподарства і громаду в цілому. Робота жінок із забезпечення життєдіяльності своїх родин може зазнати серйозних втрат, якщо чоловікам надається перевага у заходах економічного відновлення. Наприклад, досвід роботи ООН в Еритреї свідчить про те, що жінки втратили роботу або перейшли на низькооплачувану роботу в умовах обмеженості можливостей працевлаштування та повільного економічного відновлення, коли донори надавали пріоритет працевлаштуванню колишніх комбатантів-чоловіків.
Популяризація «зелених» робочих місць.	► Відновлення та розширення кількості «зелених» робочих місць: заходи з відновлення та створення нових робочих місць, такі як національні програми та фінансова підтримка мають передбачати обов'язкову умову сприяння розвитку «зелених» робочих місць. Це дозволить одночасно реагувати на два критичні виклики — пошкодження інфраструктури та негативні наслідки зміни клімату. Наслідки зміни клімату негативно впливають на економічний і соціальний розвиток загалом і на підприємства та працівників зокрема, руйнуючи бізнес, знищуючи робочі місця та підриваючи можливості отримання доходу. Сприяння розвитку «зелених» робочих місць відкриває можливість комплексного підходу до вирішення цих проблем — як зменшення впливу змін клімату, так і подолання дефіциту зайнятості. У рамках програми «Інвестиційні програми, що сприяють зайнятості» (МОП)³ розробляються «зелені проєкти», які створюють гідні «зелені» робочі місця, що підвищують ефективність використання енергії та сировини, обмежують викиди парникових газів, мінімізують відходи та забруднення, захищають і відновлюють екосистеми та підтримують адаптацію до наслідків зміни клімату. Водночас особлива увага приділяється покращенню соціальних умов праці. Для переходу до низьковуглецевої економіки важливо враховувати принципи «Справедливого переходу» (Just Transition), що передбачає інклюзивність і залучення всіх зацікавлених сторін. Адже перехід матиме як позитивні, так і негативні наслідки — хтось отримає нові робочі місця, а хтось потребуватиме перепрофілювання. Підхід СЕІП полягає у розробці інвестиційних рішень, які вирішують ці проблеми на основі принципу «будувати краще, ніж було».

1 <https://www.ilo.org/resource/news/war-peace-socio-economic-reintegration-ex-combatants-drc>

2 <https://www.ilo.org/resource/news/war-peace-socio-economic-reintegration-ex-combatants-drc>

3 https://webapps.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_841170.pdf

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Розвиток та розширення послуг з працевлаштування.	► Створення надзвичайної служби зайнятості: це дозволить оперативно розширити можливості для працевлаштування. У процесі подолання наслідків кризи служби зайнятості потребують особливої уваги. Одним із перших кроків на етапі реагування має стати створення надзвичайних служб зайнятості, щоб місцеве населення могло скористатися можливостями працевлаштування, створеними завдяки інвестиціям у відбудову. У пошуках швидких рішень для вирішення першочергових потреб уряду та гуманітарні організації іноді залучають немісцевих або іноземних працівників, тим самим залишаючи найбільш постраждалі громади без доступу до потенційно потужного джерела робочих місць в рамках відбудови. ► Посилення роботи звичайних служб зайнятості: звичайні служби зайнятості також потребують відновлення та посилення, зокрема тому, що економіка часто трансформується під впливом кризових явищ, створюючи нові потреби та можливості. ► Служби зайнятості в регіонах із високою концентрацією біженців і мігрантів: служби зайнятості мають бути розвинені та розширені, особливо в тих районах, де проживає значна кількість біженців і мігрантів. Особливу увагу слід приділяти узгодженості між державними та приватними службами зайнятості, зокрема щодо працевлаштування біженців і мігрантів. У цьому контексті важливо забезпечити належне регулювання діяльності приватних агентств зайнятості.
Посилення системи адміністрування праці.	► Оцінка потреб системи адміністрування праці з метою визначення напрямів її посилення; ► Фінансова та технічна підтримка для зміцнення системи адміністрування праці з метою консолідації ресурсів як державних установ, так і приватного сектору, задля реалізації потужних заходів з відновлення ринку праці. <u>Південний Судан</u>¹: Сильна система управління працею є надзвичайно важливою, особливо в періоди кризи, оскільки вона виконує роль посередника між тими, хто шукає роботу, і роботодавцями, забезпечує надання соціального захисту та збір важливої інформації для функціонування сфери праці. Наприклад, після підписання Всеохопної мирної угоди МОП підтримувала Міністерство праці Південного Судану ще до здобуття незалежності, починаючи з 2007 року, через проєкт, спрямований на підвищення ефективності державних інституцій і систем (зокрема комунікаційних і інформаційних) та кадрового потенціалу. У межах проєкту було ініційовано перегляд Трудового кодексу Судану через серію консультацій зі стейкхолдерами, до яких залучалися Міністерство праці, профспілки, торгово-промислова палата, громадські та релігійні організації. <u>Непал</u>²: Після десятирічного періоду збройного протистояння та політичної нестабільності МОП допомогла представникам роботодавців і працівників покращити умови трудових відносин, які перебували під величезним тиском під час тривалого збройного конфлікту. Збройне протистояння серйозно вплинуло на бізнес і промисловість, суттєво уповільнивши економічне зростання. Втім, представники соціальних партнерів активно брали участь у соціальному діалозі щодо реформи трудового законодавства. На запит уряду Непалу та соціальних партнерів МОП почала надавати технічну допомогу з питань управління ринком праці ще у 2003 році, під час війни. У жовтні 2014 року, демонструючи стійкість і готовність до компромісів, сторони дійшли згоди щодо спільного проєкту нового Трудового кодексу для внесення його до парламенту. Учасники процесу висловлюють сподівання, що нове законодавство, після його ухвалення, створить сприятливі умови для інвестицій, економічного зростання та забезпечення основоположних принципів і прав у сфері праці.

1 <https://>

2 <https://>

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Цифровізація служб зайнятості.	► Фінансова підтримка цифровізації: надання підтримки та фінансування інвестицій у цифровізацію служб зайнятості з метою охоплення ширшого кола громадян, зокрема тих, хто перебуває за кордоном, і забезпечення швидкого підбору робочих місць для безробітних. Інвестиції в цифрові сервіси служби зайнятості підвищують ефективність за рахунок масштабу та оперативності, адже такі послуги не обмежуються географічно та можуть швидко охопити більшу кількість людей, зокрема за межами країни. Крім того, з огляду на обмеженість ресурсів після війни, створення онлайн-каналів самообслуговування допоможе частково подолати цей виклик. Додаткові інвестиції в інструменти, що сприяють оперативному підбору працівників для секторів, які найбільше потребують робочої сили — зокрема у сфері відбудови, — відіграватимуть ключову роль у період відновлення. Також важливо, щоб Державна служба зайнятості взаємодіяла з партнерами в галузях соціальних і медичних послуг для забезпечення комплексної та інтегрованої підтримки тих, хто цього потребує¹.
Стимулювання швидкого та екстреного працевлаштування.	► Розробка Національної програми екстреного працевлаштування: Програма МОП «Інтенсивні інвестиції у сферу зайнятості» (EIIP) пов'язує державні інвестиції зі створенням робочих місць, скороченням бідності та розвитком місцевої економіки й соціальної сфери. EIIP забезпечує створення робочих місць і доходів на місцях через реалізацію інфраструктурних і «зелених» проєктів, орієнтованих на малозабезпечених і безробітних, з особливою увагою до вразливих груп населення, жінок і молоді. Програми EIIP акцентують увагу на якості виконання робіт, продуктивності, гідних умовах праці та довгостроковому впливі через розбудову потенціалу національних та місцевих органів влади, підрядників та громадських організацій, а також <u>розвиток навичок робітників</u>². <u>Ліберія</u>³: Президент Ліберії виступив на Міжнародній конференції праці у 2006 році, закликавши МОП до активної допомоги у відновленні зайнятості шляхом швидкого і масштабного створення робочих місць — як найважливішого пріоритету для забезпечення безпеки людини, соціального прогресу та економічного зростання після політичної кризи. Протягом шести тижнів після звернення Президента Уряд Ліберії за технічної допомоги МОП розробив Програму екстреного працевлаштування в Ліберії та Програму дій у сфері зайнятості в Ліберії (LEEP/LEAP) — стратегію створення робочих місць у рамках концепції гідної праці, що адмініструється Урядом. Програма запропонувала бачення щодо негайного створення робочих місць, одночасно закладаючи основу для довгострокової, стійкої та комплексної політики зайнятості та стратегії її реалізації. Однією з ключових ініціатив стало об'єднання низки проєктів, які фінансувалися Африканським банком розвитку, Світовим банком, ЄС, ПРООН та двосторонніми партнерами — усі вони створювали робочі місця через реалізацію трудомістких проєктів. <u>Програма екстреного працевлаштування Ліберії була спрямована на</u>⁴: 1. Стимулювання рівня зайнятості через інвестиції в громадські роботи (під головуванням Міністерства громадських робіт) 2. Професійне навчання та зайнятість молоді (під головуванням Міністерства молоді та спорту) 3. Сприяння виведенню неформальної економіки з тіні та стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу і кооперативів (під головуванням Міністерства торгівлі та промисловості) 4. Надання достовірної статистики у сфері праці та інформації про ринок праці (під головуванням Міністерства праці) 5. Сприяння соціальному діалогу та зміцнення системи управління трудовими відносинами (під головуванням Міністерства праці) 6. Підвищення рівня зайнятості через поживлення аграрного сектору (під головуванням Міністерства аграрної політики). Програма МОП у Ліберії за фінансової підтримки Африканського банку розвитку та Світового банку створила модель розвитку, що базується на праці, для будівництва та обслуговування доріг для розвитку сільського господарства та сільських територій. Ця програма сприяла створенню робочих місць і підвищенню доходів для підприємств і місцевих громад. Вона продемонструвала, що громади готові і здатні мобілізувати місцеві ресурси, якщо вони бачать цінність проєктної діяльності для забезпечення своїх життєвих потреб. Консультації та залучення зацікавлених сторін під час розробки та реалізації проєкту відіграють вирішальну роль у формуванні почуття відповідальності за реалізацію заходів і підвищують можливість сталого розвитку після завершення проєктного циклу.

1 <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/social-policies-for-an-inclusive-recovery-in-ukraine-506fceb/>

2 https://webapps.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_841170.pdf

3 <https://www.ilo.org/media/128781/download>

4 https://ebrary.net/80146/political_science/liberia_s_employment_emergency_action_program

Філіппіни¹: Ще один приклад впровадження таких підходів можна спостерігати на Філіппінах. Близько 800 000 працівників постраждали від тайфуна «Хагупіт», відомого в народі як «Рубі», а їхні джерела засобів до існування були пошкоджені або перервані за одну ніч. Близько 370 000 із цих осіб уже перебували в умовах вразливої зайнятості, жили в бідності та приймали будь-яку доступну роботу. Понад 350 000 робітників, або приблизно 20% усього робочого населення Східного Вісаю, зазнали впливу стихійного лиха. Філіппіни, де в середньому буває 20 тайфунів на рік, надзвичайно схильні до стихійних лих, а останніми роками шторми стали сильнішими і більш смертоносними. У 2013 році програми екстреного працевлаштування МОП, реалізовані в районах, що постраждали від супертайфуна «Хайян», доповнили фінансування, виділені Міністерством праці та зайнятості Філіппін (DOLE), і сприяли масштабним зусиллям з розчищення завалів і відновлення критично важливої інфраструктури та об'єктів громадського призначення. Програми екстреного працевлаштування забезпечують мінімальну заробітну плату, поширюють дію соціального захисту, медичного страхування та страхування від нещасних випадків, а також гарантують безпечні умови праці — завдяки присутності медичної допомоги на місці та наданню засобів індивідуального захисту. Ці програми також сприяють розвитку нових навичок серед постраждалих працівників, дозволяють їм заробити гідну зарплату та отримати доступ до кращих умов праці. Наразі екстрене працевлаштування трансформувалося в середньострокову діяльність на рівні громад — трудомісткі проекти, професійне навчання та розвиток підприємництва.

Цілі

Приклади передового досвіду та навчальні кейси

Впровадження принципів гендерної рівності в нову державну політику у сфері праці.

► Гендерно-чутлива політика у сфері зайнятості: Традиційно, саме чоловіки були основними бенефіціарами, коли мова йшла про розподіл землі, кредитування та офіційні програми працевлаштування в післявоєнний період. Розробка ефективних програм зайнятості для жінок у післяконфліктний період виявилася ще складнішим завданням. За більшістю норм звичаєвого права жінки позбавлені доступу до ресурсів і контролю над ними, зокрема, права володіти, успадковувати та орендувати землю. Крім того, наслідки сексуального насильства для здоров'я, безсумнівно, впливають на їхню працездатність. Жінки також несуть значне навантаження, пов'язане з доглядом за дітьми та родиною, і часто змушені вдаватися до відчайдушних та ризикованих стратегій виживання (наприклад, обмін інтимних послуг на їжу), аби прогодувати свою сім'ю. Водночас позитивним є те, що жінки зазвичай успішно самоорганізуються в ефективні групи та роблять вагомий внесок у добробут своїх родин і громад — через використання мікрокредитування, кредитних спілок, обміну роботою та інших стратегій, які дозволяють їм поєднувати продуктивну працю та репродуктивні обов'язки. Підтримка жіночих ініціатив часто є дієвим способом інформування жінок про їхні права як економічно активних осіб. Водночас може бути доцільнішим підхід, орієнтований на «права домогосподарства», а не виключно на «права жінок», аби уникнути загострення насильства проти жінок. Програми повинні використовувати позитивні зрушення у гендерних ролях, які відбулися під час конфлікту, водночас запобігаючи ризикам негативної реакції на посилення ролі жінок².

Організація Об'єднаних Націй³ пропонує комплекс заходів, спрямованих на впровадження принципів гендерної рівності в основні три напрямки відновлення зайнятості в післявоєнній країні:

— Напрямок А: стабілізація доходів та екстрене працевлаштування

Програми тимчасової зайнятості або програми «гроші за роботу» мають забезпечувати швидкий «дивіденд миру» для цільових груп із високим рівнем ризику — молоді, чоловіків і жінок, які мають нагальні потреби або перебувають під загрозою експлуатації чи насильства. Заохочення участі жінок у таких програмах може сприяти набуттю ними затребуваних нетрадиційних навичок для подальшого працевлаштування. Це можна підтримати через практичні заходи, як-от організація догляду за дітьми, забезпечення безпечного пересування до й з місця роботи тощо. Оскільки ці програми надають лише тимчасову зайнятість, важливо захистити прагнення жінок забезпечувати свої родини, уникаючи ситуацій, у яких чоловіки відчувають себе витісненими або під загрозою. Також слід не допустити повернення до довоєнних стереотипів про «чоловічу» і «жіночу» роботу. Досвід ООН у Руанді та Еритреї свідчить, що жінки опановували будівельні навички та будували центри догляду за дітьми, отримуючи тимчасову зайнятість. У процесі вони здобували навички, необхідні для праці в будівельному секторі, який традиційно вважався «чоловічою» сферою. Жінки-біженки з Ліберії в Гані та Кот-д'Івуарі здобули нові вміння у відновленні шкіл, вбиралень, криниць та інших громадських об'єктів. Водночас, у Еритреї формальний сектор не визнав і не поглинув нові навички, набуті жінками під час конфлікту, коли вони працювали механіками, «босоногими лікарями» тощо.

1 <https://www.refworld.org/reference/themreport/un/2009/en/97862>

2 <https://www.refworld.org/reference/themreport/un/2009/en/97862>

3 <https://www.refworld.org/reference/themreport/un/2009/en/97862>

— Напрямок В: відновлення місцевої економіки для створення можливостей працевлаштування та реінтеграції

Підтримуючи сталі можливості працевлаштування на місцевому рівні, просування гендерної рівності має здійснюватися через постійну орієнтацію на добробут домогосподарства загалом, а не лише на індивідуальні здобутки. Це, зокрема, означає, що громадам слід допомагати зменшити навантаження, пов'язане з доглядом і побутовою працею в домогосподарствах, щоб і жінки, і чоловіки мали рівні можливості заробляти на життя — через самозайнятість або найману працю в приватному чи державному секторі на місцевому рівні. Цьому може сприяти створення неформальних або формальних центрів догляду за дітьми, а також надання допомоги літнім людям та особам з інвалідністю внаслідок війни. Особлива підтримка потрібна для домогосподарств, очолюваних жінками, а також для тих, хто доглядає за пораненими чи інвалідами в родині. У сільській місцевості програми мають докладати зусиль для охоплення жінок — зокрема щодо доступу до землі, інформації, аграрних сервісів, інструментів та насіння. Завдяки наявним механізмам підтримки жінки також зможуть брати участь у навчальних програмах і займатися економічною діяльністю поза межами домогосподарства. Досвід показує, що формалізоване навчання у межах мікрокредитних програм відкриває для жінок можливості виходу на формальний ринок праці. Водночас при просуванні гендерно чутливих програм і політик працевлаштування на рівні громади слід пам'ятати, що жіноча праця здебільшого зосереджена в неформальному секторі — як під час конфлікту, так і в мирний час. Це має певні переваги, адже неформальний сектор може залучати людей із нижчим рівнем освіти та підготовки і не вимагає такого стартового капіталу, як формальна зайнятість. Принаймні в короткостроковій перспективі жінки повинні отримувати підтримку у просуванні своїх умінь у неформальному секторі, наприклад, у торгівлі продуктами харчування або у сфері хатньої праці.

— Напрямок С: стале створення умов робочих місць та гідна праця

Зайнятість і доходи, отримані в межах Напрямку А (тимчасова робота) і Напрямку Б (робота на рівні громади), мають по можливості підтримуватися через сприятливе національне середовище (політики, інституції тощо), яке сприяє гендерній рівності як у формальній, так і в неформальній зайнятості. Закони, нормативні акти та інституції, що підтримують гендерно чутливу політику зайнятості, можуть формуватися шляхом тристороннього діалогу між урядом, організаціями роботодавців і профспілками, за активної участі жіночих громадських організацій та мереж. Гендерно-орієнтоване трудове законодавство може стати дієвим інструментом для подолання дискримінаційних практик у сфері праці. У сільськогосподарському секторі можна приймати нормативні акти, що забезпечують рівний доступ до землі та інших виробничих ресурсів: акцент на рівні домогосподарства дозволяє уникнути маргіналізації окремих осіб і сприяє добробуту сімей. Трудове законодавство повинно проактивно враховувати питання рівності у сфері праці, зокрема рівну оплату за працю рівної цінності, відпустку по вагітності та пологах, можливості для підвищення на посаді та збереження жінок на робочих місцях. Також слід підтримувати гендерно чутливі стратегії й політики, що сприяють зростанню зайнятості жінок у формальному секторі, зокрема Гендерні плани дій або інші заходи позитивної дискримінації, запроваджені урядом. Необхідно розробити комплексну стратегію для подолання панівних соціальних норм, які перешкоджають впровадженню позитивного законодавства щодо гендерної рівності. Законодавці, судді, міністерство праці, профспілки, роботодавці та місцеві громади повинні бути обізнані з гендерними питаннями на ринку праці, щоб забезпечити рівну та справедливую участь жінок і чоловіків у всіх секторах зайнятості.

Цілі

Приклади передового досвіду та навчальні кейси

Підтримка професійної переорієнтації.

► **Адаптивна професійна освіта та навчання:** Для того, щоб усі працездатні особи могли зробити свій внесок у відбудову України через працю, яку вони виконують, необхідно запровадити різні програми професійної орієнтації або навчання, які надаватимуть можливість здобути необхідні навички для практичної участі у процесах відбудови України. Швидке відновлення роботи Державної служби зайнятості з надання кар'єрного консультування та підбору роботи, особливо у сфері будівництва та суміжних галузях, буде життєво важливим. Адаптивна система професійної освіти та навчання та ширші навчальні програми мають забезпечити громадянам необхідні навички для участі у відбудові країни. Важливо також ефективно інтегрувати служби зайнятості з системами охорони здоров'я, житловими програмами та іншими соціальними послугами для комплексного реагування на потреби шукачів роботи, особливо найвразливіших з них. Паралельно слід впроваджувати програми з підтримки, визнання та підвищення кваліфікації українських біженців у країнах перебування, щоб забезпечити їм можливість зробити внесок у відбудову України після повернення. Досвід реагування¹ на попередні кризи свідчить, що системи професійної освіти та навчання можуть бути інклюзивними для біженців без втрати якості освітніх послуг.

1 <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/social-policies-for-an-inclusive-recovery-in-ukraine-506fcefb/>

Після широкомасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року компанії в Україні зіткнулися зі значними викликами, включаючи забезпечення безпеки та захисту працівників, операційні проблеми, пов'язані з переміщенням виробництва та персоналу, перебої в логістиці та/або інші виклики. Більшість компаній виявилися неготовими до початку повномасштабної війни і не мали планів на випадок надзвичайних ситуацій або стратегій зменшення ризиків. Декілька міжнародних компаній негайно призупинили свою діяльність відповідно до рекомендацій своїх урядів або корпоративних політик. У середині країни бізнес змушений був переміщуватися – часто в іншому напрямку, ніж працівники. Опитування українських малих і середніх підприємств показують, що станом на листопад 2022 року близько третини компаній повністю або майже повністю припинили виробництво, а ще 50 відсотків – скоротили обсяги діяльності¹. Водночас були компанії, переважно національні, які продовжували свою діяльність, допомагали людям пережити перші дні війни, забезпечували доступ до товарів і послуг першої необхідності. Як підкреслювалося в одній з фокус-груп, «супермаркети, банки, аптеки, служби таксі працювали в Україні під час масових обстрілів і ракетних атак на початку війни, просто виконуючи свою роботу». Для багатьох з цих компаній така робота була своєрідним балансуванням між безпекою працівників та попитом споживачів².

Мікро-, малі та середні підприємства (ММСП) є основою економіки України, складаючи 99,98% усіх суб'єктів господарювання, забезпечуючи 74% усіх робочих місць та створюючи 64% доданої вартості.³ Попри це, бізнес в Україні стикається з численними фінансовими перешкодами, зокрема з відсутністю доступного кредитування, нестачею інвестицій у капітал і дестабілізованим ринком страхування. Крім того, низький рівень медичного та страхування життя в зонах бойових дій, вимоги до новобудов щодо облаштування бомбосховищ та високі витрати на забезпечення безпеки лише збільшують фінансовий тиск на підприємства. особливо важко залучити капітал або отримати кредити за прийнятними ставками. Більшість коштів від багатосторонніх фінансових установ спрямовується до великих компаній, які й до повномасштабного вторгнення вже мали доступ до фінансування. Це, у свою чергу, впливає на клієнтську базу банківського сектору. Компанії також позбавлені можливості отримати середньо- та довгострокові кредити⁴.

Приклади передового досвіду та навчальні кейси, представлені в цьому розділі, пропонують моделі відновлення та підтримки існуючих підприємств для активізації їхньої діяльності в нових умовах, а також для залучення нових підприємств до запуску діяльності. Представлені моделі можуть бути корисними імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС⁵ в рамках *Глави 10 «Промислова та підприємницька політика»*, а саме: а) впровадження стратегій розвитку малого та середнього підприємництва (МСП), заснованих на принципах Європейської хартії малих підприємств, та моніторинг процесу імплементації за допомогою щорічної звітності та діалогу. Ця співпраця також охоплюватиме мікро- та ремісничі підприємства, які мають важливе значення як для економіки ЄС, так і для економіки України; (с) спрощення та раціоналізація нормативно-правових актів та регуляторної практики, з особливим акцентом на обмін передовим досвідом щодо регуляторних методів, включаючи принципи ЄС; (d) стимулювання розвитку інноваційної політики шляхом обміну інформацією та кращими практиками щодо комерціалізації наукових досліджень і розробок (включно з інструментами підтримки технологічних стартапів), розвитку кластерів та доступу до фінансування; (е) сприяння розширенню контактів між українським та європейським бізнесом, а також між бізнесом і органами влади в Україні та ЄС; (f) підтримка створення системи просування експорту в Україні.

1 <https://voxukraine.org/en/the-labour-market-in-ukraine-rebuild-better>

2 https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-10/undp-ua-report_responsible_business_conduct_during_war_in_ukraine_eng.pdf

3 <https://www.undp.org/ukraine/publications/assessment-wars-impact-micro-small-and-medium-enterprises-ukraine>

4 <https://www.csis.org/analysis/supporting-ukraines-private-sector-during-wartime>

5 [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01))

Сфера: БІЗНЕС

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Надання фінансової підтримки для бізнесу.	Кредити та фінансова підтримка для мікро- та малих підприємств: це є ключовим чинником для активізації діяльності мікро- та малого бізнесу в приватному секторі. Кредитування має особливе значення в період одразу після завершення війни, оскільки дозволяє залучити додаткові ресурси під реконструкцію та інші напрями, що фінансуються за рахунок допомоги. У початковій післявоєнній фазі приватні банківські установи можуть займати надто обережну позицію щодо ризиків, а заставного майна у бізнесу може бути недостатньо для забезпечення кредитів. У таких випадках ОЕСР¹ рекомендує впроваджувати наступні заходи: ► Надання громадам грантів на відновлення. Щоб зменшити кількість звинувачень у несправедливому наданні грантів, громадські групи повинні допомагати визначати пріоритетні інфраструктурні проекти та брати участь в управлінні цими грантами (див. також напрямок місцевої реінтеграції). ► Надання надійної фінансової підтримки грошових переказів, що надсилаються зокрема до сільських районів, шляхом зниження вартості переказів і поєднання їх з іншими послугами заощаджень та страхування. Це дозволить розширити можливості для бідних родин, які отримують такі перекази. ► Використання фондів гарантування, де це можливо, розміщених в місцевих банках, для гарантування кредитів підприємцям на територіях, що постраждали від війни. Громадські об'єднання можуть допомагати у визначенні відповідності кандидатів та перевірці заявників на отримання кредиту. Донори мають реалізовувати програми у партнерстві з організаціями, які мають досвідчений персонал і, бажано, доведену ефективність у сфері мікрофінансування в зонах, постраждалих від збройної агресії. Перевага надається місцевим фінансовим установам (комерційним банкам, кредитним спілкам і громадським організаціям), або, у разі потреби посилення місцевих спроможностей, спеціалізованим міжнародним НУО². Державні кредитні гарантії можуть захистити життєздатні підприємства від наслідків кризи, не створюючи при цьому значного ризику збереження «зомбі-фірм» або перешкоджаючи переходу бізнесу до видів діяльності з кращими перспективами, якщо їхня <u>поточна діяльність може стати нежиттєздатною</u>³.
Стимулювання зв'язків між багатонаціональними/міжнародними компаніями та місцевими підприємствами.	► Налагодження ділових зв'язків між багатонаціональними компаніями та місцевими МСП з метою сприяння розвитку навичок та стимулювання економічного зростання. Крім того, через корпоративну соціальну відповідальність вони сприятимуть відновленню та стабільності, просуваючи гідну та продуктивну працю на багатьох рівнях. <u>Досвід МОП⁴:</u> Тристороння декларація принципів щодо багатонаціональних компаній і соціальної політики, містить принципи у сфері зайнятості, професійної підготовки, умов праці та життя, а також виробничих відносин, яких рекомендується дотримуватися урядам, організаціям роботодавців і працівників, а також багатонаціональним підприємствам. Вона спрямована на заохочення позитивного внеску, який багатонаціональні компанії можуть зробити в економічний і соціальний прогрес, а також на мінімізацію та вирішення труднощів, які можуть виникати в процесі їхньої діяльності. Важливо, щоб МСП і кооперативи, а також компанії інших розмірів, особливо у видобувній та будівельній галузях, працювали над тим, щоб приділяти більше уваги питанням охорони праці та здоров'я, забезпечуючи як ширший захист, так і краще включення в соціальний діалог (ILO: Multi-hazard Управління безперервністю бізнесу: Посібник для малих і середніх підприємств, Програма МОП з реагування на кризові ситуації та реконструкції (ILO/CRISIS)) (Женева, 2012).

1 https://www.oecd-ilibrary.org/economics/shaping-the-path-to-economic-recovery_78475265-en

2 <https://www.refworld.org/reference/themreport/un/2009/en/97862>

3 <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/78475265-en.pdf?expires=1695541726&id=id&accname=guest&checksum=806C0993F07CBBAF1C5419581DFE09BD>

4 [https://www.ioe-emp.org/fileadmin/ioe_documents/publications/Policy_Areas/csr/EN/\(2004-03\)_MNE_Declaration_Employers_Guide.pdf](https://www.ioe-emp.org/fileadmin/ioe_documents/publications/Policy_Areas/csr/EN/(2004-03)_MNE_Declaration_Employers_Guide.pdf)

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Акцент на відновленні малого та середнього бізнесу.	► Підтримка відновлення МСП: З огляду на те, що сектор МСП є одним із найбільш вразливих у разі війни, необхідно забезпечити цільову підтримку для відновлення малого та середнього бізнесу – саме таких підприємств, які зазвичай роблять найбільший внесок в економічну та соціальну стабільність. <u>Досвід МОП¹:</u> Приватні підприємства та бізнес є одним з найважливіших чинників створення робочих місць, незалежно від того, чи відбувається це під час війни, чи ні. У нещодавньому технічному звіті зазначається, що в Азійсько-Тихоокеанському регіоні близько 90 відсотків приватного сектору складають малі та середні підприємства (МСП). Аналіз наслідків нещодавніх катастроф (переважно раптових, таких як цунамі, тайфуни і повені) показав, що МСП, швидше за все, втратили більше активів або капіталу, ніж великі компанії, коли вони постраждали від стихійних лих. Крім того, їм важче відновлюватися через обмеженість ресурсів. Тому МОП працює над створенням або відновленням сприятливого середовища для стійкого розвитку підприємств, включаючи сприяння розвитку МСП та кооперативів. Однак МСП можуть бути нестійкими: їхні обмежені ресурси роблять їх особливо чутливими до наслідків стихійних лих. Крім того, дуже мало малих підприємств мають плани забезпечення безперервності бізнесу (Business Continuity Plans, BCP) або навіть знайомі з цією концепцією. Ці BCP стосуються забезпечення безперервності ключових видів діяльності під час та після кризових ситуацій. Управління безперервністю бізнесу (Business Continuity Management, BCM) - це управлінський процес, за допомогою якого підприємство може протидіяти негативному впливу можливих загроз безперервності своєї діяльності. Своєю роботою з управління безперервністю бізнесу в умовах різноманітних загроз МОП допомагає МСП підготуватися до криз, зменшуючи їхні вразливості та визначаючи шляхи пом'якшення наслідків потенційних загроз. Зрештою, МСП стають більш стійкими та здатними продовжувати свою діяльність, а також захищати свою робочу силу.
Стимулювання розвитку бізнесу шляхом надання цільової підтримки.	► Національні програми підтримки розвитку бізнесу, які зосереджуватимуть усі зусилля на наданні підтримки малому бізнесу в процесі відбудови на основі попередньої оцінки потреб. По-перше, необхідно провести оцінку потреб для існуючих національних підприємств з метою виявлення загальних існуючих бар'єрів, на усунення яких мають бути спрямовані нові розроблені та затверджені програмні документи. При розробці цільових програм слід враховувати принцип «не нашкодь». Для того, щоб гарантувати, що відновлення бізнесу є пріоритетом для національного уряду, а також для того, щоб забезпечити наявність всеосяжної національної програми щодо цих питань, необхідно розробити Національну програму підтримки, яка, головним чином, буде спрямована на подолання бар'єрів, з якими стикається бізнес у процесі відновлення. Хоча необхідно створювати нові робочі місця, у довгостроковій перспективі не менш важливо захистити існуючі підприємства, щоб вони могли відновити або продовжити свою діяльність. Важливо залучати місцеві підприємства до програм реагування, але не всі типи підприємств можуть отримати пряму вигоду від цієї можливості, а деякі навіть можуть опинитися під загрозою. Допомога з-за кордону, чи то від міжнародних організацій, чи від двосторонньої допомоги, часто надається у більших обсягах, ніж були доступні в докризовий період. Якщо протягом цього періоду з цих джерел доступні значно вищі заробітні плати, місцеві підприємства можуть бути виключені з ринку праці і їм буде важче залучати працівників, необхідних для продовження їхньої діяльності.

¹ https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/instructionalmaterial/wcms_141270.pdf

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

У цьому розділі розглядається основний вплив війни на сільськогосподарський сектор та міжнародні практики для ефективного відновлення. Вплив війни на сільське господарство є глибоким і багатограним, він впливає на інфраструктуру, робочу силу, ланцюги постачання, ринки, продовольчу безпеку та навколишнє середовище. Вирішення цих проблем вимагає як негайних, так і довгострокових стратегій, спрямованих на підтримку відновлення сільського господарства та зміцнення його стійкості в умовах конфлікту.

Війна призвела до суттєвих збоїв у сільськогосподарському виробництві України. Згідно з Третьою швидкою оцінкою збитків та потреб¹, збитки та втрати, яких зазнало українське сільське господарство, оцінюються у 80,1 млрд доларів США, причому збитки становлять 87% від загальної суми. Втрати включають нижчі ціни на сільськогосподарську продукцію (через порушення експортної логістики); втрату доходів сільськогосподарських підприємств (через зменшення або припинення виробництва); вищі виробничі витрати (через вищі ціни на добрива та паливо); вартість рекультивації земель після операцій з розмінування та вивільнення земель; а також зупинку рибальства. Найбільші втрати (близько 49% від загальних втрат) пов'язані зі зменшенням обсягів виробництва однорічних сільськогосподарських культур. Наступною за величиною є втрата, спричинена зниженням закупівельних цін на експортно-орієнтовані товари, такі як пшениця, ячмінь, кукурудза та олійні культури (близько 35% від загальної суми втрат). Інші значні втрати включають зниження виробництва тваринницької продукції, зростання витрат на виробничі ресурси, зниження виробництва багаторічних культур, втрати, пов'язані з рекультивацією земель, а також втрати у сфері рибальства та аквакультури.

Сільськогосподарська інфраструктура зазнала значних руйнацій², включаючи сховища, техніку та транспортні мережі. Це не лише вплинуло на виробничі потужності, але й збільшило витрати, пов'язані з транспортуванням сільськогосподарської продукції. Наприклад, витрати на експорт зросли з довоєнного рівня \$30-\$40 за тонну до \$150-\$200 за тонну через необхідність використання альтернативних, менш ефективних маршрутів.

Війна також мала великий вплив на самих людей у сфері сільського господарства. Значне падіння прибутковості сільськогосподарського виробництва призвело до зниження доходів фермерів та заробітної плати сільського населення. Внаслідок зменшення посівних площ та скорочення поголів'я худоби зменшилася пряма зайнятість у секторі. Близько 3,4 мільйона людей потребують підтримки продовольчої безпеки та засобів до існування. Непрямий вплив є більшим, оскільки вищезгадане падіння прибутковості сільського господарства зменшує попит на робочу силу та знижує заробітну плату працівникам сільського господарства.

Цей розділ містить рекомендації та приклади передового міжнародного досвіду інших країн, спрямовані на прискорення відновлення сільського господарства та економічного розвитку в районах, що постраждали від війни. Приклади передового досвіду та навчальні кейси пропонують конкретні схеми, які можуть задовольнити нагальні потреби. Крім того, практики відновлення відповідають рекомендаціям ЄС, наведеним у розділі 11 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» Аналітичного звіту Європейської Комісії щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС³, що стосуються (i) спроможності адміністративних структур, (ii) організації ринку, (iii) сталого розвитку сільських територій.

1 <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf>

2 <https://www.ifpri.org/blog/regional-war-global-consequences-mounting-damages-ukraines-agriculture-and-growing-challenges>

3 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/commission-analytical-report-ukraines-alignment-eu-acquis_en

Впровадження практик, представлених у цьому розділі, також сприятиме виконанню Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відповідно⁴ до Глави 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій», з особливим акцентом на цілях, що мають на меті (а) сприяння взаєморозумінню політик розвитку сільського господарства та сільських територій; (b) посилення адміністративного потенціалу на центральному та місцевому рівнях для планування, оцінки та реалізації політики; (c) сприяння сучасному та сталому сільськогосподарському виробництву, що поважає навколишнє середовище та добробут тварин, включаючи розширення використання органічних методів виробництва та застосування біотехнологій, зокрема шляхом впровадження найкращих практик у цих галузях; (d) обмін знаннями та найкращими практиками політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад; та (e) підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору, ефективності та прозорості ринків, а також умов для інвестицій; (f) поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційно-просвітницьких заходів; (g) сприяння впровадженню інновацій шляхом проведення досліджень та надання дорадчих послуг сільськогосподарським виробникам; (h) посилення гармонізації питань, що вирішуються в рамках міжнародних організацій; (i) обмін передовим досвідом щодо механізмів підтримки аграрної політики та сільських територій; (j) сприяння політиці якості сільськогосподарської продукції у сфері стандартів на продукцію, вимог до виробництва та схем якості.

⁴ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01))

Сфера: СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Відновлення та покращення пошкодженої або зруйнованої сільської інфраструктури для підтримки сільськогосподарської діяльності та забезпечення ефективних ланцюжків постачання.	► Відновлення зрошувальних систем: Забезпечення відновлення та розширення іригаційної інфраструктури для забезпечення надійного постачання води для сільського господарства. Це включає будівництво дамб, каналів та водосховищ або ремонт існуючих. <u>Боснія і Герцеговина</u>¹ — Боснійська війна мала руйнівні наслідки для сільськогосподарського сектору. Вона призвела до масштабного руйнування фермерських господарств, іригаційних систем та сільської інфраструктури. Багато фермерів були змушені покинути свої домівки, а аграрна економіка зазнала серйозних потрясінь. Уряд, за підтримки Світового банку та інших зовнішніх донорів, вклав значні кошти у відновлення сільськогосподарського виробництва та підвищення продовольчої безпеки шляхом відновлення основної сільськогосподарської інфраструктури, надання необхідних ресурсів та обладнання, а також розширення доступу фермерів до ринків. Проєкти були спрямовані на ремонт і відновлення іригаційних систем, які були пошкоджені або зруйновані під час війни. Ефективне управління водними ресурсами було вкрай важливим для відродження рослинництва, особливо в регіонах, які значною мірою залежали від зрошення. Місцеві громади активно залучалися до планування та реалізації інфраструктурних проєктів. Такий підхід забезпечив відповідність проєктів реальним потребам фермерів і сформував у бенефіціарів почуття причетності та відповідальності. Відновлення зрошувальних систем та забезпечення сучасним обладнанням і засобами виробництва значно підвищили продуктивність сільського господарства. Фермери змогли обробляти більше землі, отримувати вищі врожаї та покращити якість своїх культур. ► Відновлення сільських доріг та транспорту: Розвиток та покращення мережі сільських доріг для полегшення транспортування сільськогосподарської продукції на ринки. Реконструкція сільських дорожніх мереж є життєво важливим компонентом. Якісні дороги зменшують втрати після збору врожаю та знижують транспортні витрати. Вони необхідні для транспортування сільськогосподарської продукції на ринки, забезпечуючи фермерам можливість продавати свою продукцію та доступ до необхідних ресурсів, таких як насіння та добрива. ► Розвиток сховищ та ринків збуту: Будівництво та модернізація ринків, сховищ та холодових ланцюгів для покращення доступу до ринку та зменшення втрат після збору врожаю. У <u>Боснії і Герцеговині</u>² інвестиції були спрямовані на будівництво та відновлення ринків, де фермери могли б продавати свою продукцію. Ці об'єкти забезпечили централізоване місце для торгівлі, покращивши доступ до ринку і дозволивши фермерам отримувати кращі ціни на свою продукцію. Крім того, зусилля були зосереджені на вдосконаленні логістики та транспортних мереж, щоб забезпечити швидке та якісне постачання сільськогосподарської продукції на ринки. <u>Руанда</u>³ зіткнулася з величезними викликами у відновленні свого сільськогосподарського сектору після конфлікту, який залишив інфраструктуру країни в руїнах: сільськогосподарські угіддя занедбані, іригаційні системи зруйновані, а дороги непрохідні. За підтримки Світового банку Уряд реалізував проєкт «Землеробство, збір води та зрошення на схилах гір» (LWH), спрямований на усунення ключових інфраструктурних проблем, що перешкоджають підвищенню продуктивності сільського господарства. Проєкт був спрямований на кілька критичних напрямків: (i) відновлення існуючих іригаційних систем та будівництво нових; (ii) відновлення сільських дорожніх мереж для з'єднання віддалених сільськогосподарських районів з основними ринками; (iii) відновлення ринків. Ці об'єкти забезпечували фермерам спеціально визначені місця для продажу їх продукції, що покращило доступ до ринків і забезпечило кращі ціни за їхні товари. Проєкт також був спрямований на розвиток складських приміщень, двох основних типів: а) будівництво сховищ для зберігання врожаю після збору для запобігання втратам через погані умови зберігання. Ці об'єкти включали склади та силоси, що дозволяли фермерам безпечно зберігати свою продукцію, знижуючи псування та зберігаючи якість до моменту її продажу; б) холодильні склади для швидкопсувних продуктів, таких як фрукти та овочі. Ці об'єкти допомагали продовжити термін зберігання швидкопсувних товарів, дозволяючи фермерам продавати свою продукцію протягом більш тривалого періоду та зменшувати втрати через псування.

1 <https://>

2 <https://>

3 <https://>

► **Розмінування:** ключовий захід для відновлення сільського господарства на територіях, де відбувалися бойові дії. Наземні міни та боєприпаси, що не вибухнули, створюють значні перешкоди для безпечного використання сільськогосподарських земель, створюючи ризики для фермерів та громад. Ефективне розмінування дозволяє повернути землі для продуктивного використання, гарантуючи безпеку і підвищуючи сільськогосподарську продуктивність.

Війна за незалежність Хорватії¹ (1991-1995) залишила країну сильно замінованою, особливо в сільських районах. Наявність наземних мін створила значні проблеми для відновлення сільського господарства, переселення та економічного розвитку. Заходи², які країна реалізувала в цій сфері включають: **(i)** Оцінка та картографування – Хорватський центр розмінування (CROMAC)³ проводив широкомасштабні дослідження та картографування мінуваних територій за допомогою історичних записів, місцевих повідомлень і технічних оцінок для виявлення та пріоритезації високо ризикових зон. Місцеві громади брали участь у повідомленнях про підозрілі мінні поля, надаючи цінну інформацію, що допомогло точно картографувати та пріоритезувати роботи з розмінування. **(ii)** Операції з розмінування, які включають: а) ручне розмінування (команди підготовлених саперів, оснащені металопрошукачами і захисним спорядженням, вручну шукають і видаляють наземні міни), б) механічне розмінування з використанням техніки, такої як броньовані бульдозери і молотарки на великих площах, і в) використання собак для виявлення вибухонебезпечних предметів, які допомагають виявляти вибухові речовини, що є додатковим методом до ручного і механічного очищення. **(iii)** Залучення громадськості та освітні заходи включають інформування про мінну небезпеку (були проведені програми, спрямовані на інформування громадськості про небезпеку наземних мін і боєприпасів, що не вибухнули, зокрема, орієнтовані на дітей і фермерів) і зв'язки з громадою. Члени місцевих громад були активно залучені до планування і проведення операцій з розмінування, що забезпечило інтеграцію їхніх потреб і знань у цей процес.

Цілі

Приклади передового досвіду та навчальні кейси

Надання фінансової підтримки фермерам для відновлення сільськогосподарської діяльності та підвищення продуктивності.

► **Кредитування сільського господарства:** Створення програм сільськогосподарського кредитування через банки та мікрофінансові установи для надання доступних кредитів фермерам.

► **Гранти та субсидії:** Надання грантів та субсидій на закупівлю ресурсів, обладнання та впровадження нових технологій.

► **Страхові програми:** Розробка схем сільськогосподарського страхування для захисту фермерів від таких ризиків, як неврожай, стихійні лиха та коливання ринкових цін.

Аграрний сектор Колумбії⁴ зазнав значного впливу десятиліть внутрішнього конфлікту за участю різних збройних угруповань. Фермери зіткнулися зі значними проблемами у доступі до фінансових ресурсів та сучасних сільськогосподарських знань. Уряд Колумбії надав фінансову підтримку дрібним фермерам, підвищуючи продуктивність сільського господарства та сприяючи економічній стабільності в сільській місцевості. Зокрема, у партнерстві з міжнародними організаціями вони надали програми мікрокредитування дрібним фермерам. Ці невеликі кредити дозволили фермерам придбати необхідні ресурси, такі як насіння, добрива та сільськогосподарську техніку. Крім того, фермери отримували субсидії та гранти на впровадження сталих методів ведення сільського господарства та сучасних технологій, що зменшувало фінансовий тягар та заохочувало інновації.

Сільське господарство Шрі-Ланки⁵ зазнало значного впливу тривалого громадянського конфлікту, який порушив сільськогосподарську діяльність і залишив багатьох фермерів без доступу до необхідних ресурсів. Уряд надав фінансову підтримку малим та середнім агробізнесам, сприяючи розвитку сільського господарства та економічному відновленню. Програма полегшила доступ до аграрних кредитів, що дозволило фермерам та агробізнесам інвестувати в сучасне обладнання, високоякісне насіння та інші необхідні ресурси. Крім того, агробізнесам, які продемонстрували готовність впроваджувати сталий підхід та покращувати продуктивність, були надані відповідні гранти.

1 <https://>

2 https://ec.europa.eu/echo/what/humanitarian-aid/mine-action_en

3 <https://aoav.org.uk/2016/mine-action-centre-bosnia-herzegovina-bhmac/>

4 <https://www.worldbank.org/en/country/colombia/overview>

5 Азійський банк розвитку - Національна програма розвитку агробізнесу в Шрі-Ланці

	Аграрний сектор <u>Афганістану</u>¹ був суттєво зруйнований через десятиліття конфлікту. Фермери не мали доступу до фінансових ресурсів, сучасного обладнання та знань про передові сільськогосподарські практики, що перешкоджало підвищенню продуктивності та економічній стабільності. Фонд сільськогосподарського розвитку (ADF) за підтримки USAID надавав кредити та гранти фермерам та агробізнесу. Ці кошти використовувалися для придбання насіння, добрив, техніки та інших необхідних ресурсів. Мікрофінансові установи надавали невеликі кредити індивідуальним фермерам та кооперативам, допомагаючи їм інвестувати у власне господарство та підвищувати продуктивність.
Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Посилення спроможності сільськогосподарських установ для надання ефективної підтримки та послуг фермерам.	► Навчальні програми: Підвищення кваліфікації та спроможності сільськогосподарського персоналу та установ через навчальні програми, покращення інфраструктури та кращий розподіл ресурсів. Навчальні програми зосереджені на сучасних методах ведення сільського господарства, сталих практиках та ефективному управлінні бізнесом/ресурсами. Сільськогосподарський сектор <u>Камбоджі</u>² був зруйнований десятиліттями конфлікту та режимом Червоних кхмерів, які залишили країну з обмеженою сільськогосподарською інфраструктурою та знаннями. Щоб підвищити продуктивність сільського господарства та забезпечити продовольчу безпеку, уряд надав фінансову підтримку та організував навчання малим фермерам. Навчальні програми були зосереджені на кількох темах: (i) Сучасні методи ведення сільського господарства - фермерів навчали сучасним методам ведення сільського господарства, таким як вдосконалення методів зрошення, управління родючістю ґрунтів та високоврожайні сорти сільськогосподарських культур; (ii) управління післяжнивними процесами - навчання включало методи післяжнивного управління для зменшення втрат та покращення якості і терміну зберігання сільськогосподарської продукції; (iii) Фермерські польові школи: створення фермерських польових шкіл забезпечило практичний досвід навчання, де фермери могли практикувати нові методи та ділитися знаннями з колегами. ► Консультаційні послуги: Розширення сільськогосподарських дорадчих служб для надання технічної підтримки, навчання та інформації фермерам. Це включає створення місцевих консультаційних офісів та використання цифрових платформ. <u>Колумбія</u>³ надавала постійну технічну допомогу, допомагаючи фермерам впроваджувати нові технології та покращувати загальне управління фермерськими господарствами. Крім того, фермерів навчали стратегіям доступу до ринку, зокрема, як краще налагоджувати зв'язки з покупцями, підвищувати якість продукції та домовлятися про справедливі ціни. ► Розвиток ланцюжка доданої вартості: Сприяння налагодженню зв'язків між фермерами та ринками через кооперативи, фермерські організації та цифрові платформи. Сприяння розвитку агропереробних галузей для збільшення доданої вартості сільськогосподарської продукції та створення нових робочих місць. Це може бути доповнено реформуванням торговельної політики для сприяння експорту сільськогосподарської продукції та інтеграції аграрного сектору в регіональні та глобальні ринки. <u>Шрі-Ланка</u>⁴ надала розширену підтримку фермерам та сільськогосподарським установам з метою сприяння відновленню сільського господарства та економічному розвитку. Фермери пройшли навчання з розвитку ланцюжка доданої вартості, що допомогло їм зрозуміти весь процес від виробництва до ринку, тим самим підвищивши ефективність і прибутковість. Крім того, вони запропонували підтримку фермерам, щоб полегшити їхній доступ до цифрових інструментів і платформ та до більших ринків. Паралельно з цим для фермерів були проведені широкі програми з розбудови потенціалу щодо сучасних методів ведення сільського господарства.

1 USAID - Фонд розвитку сільського господарства (ADF) в Афганістані

2 <http://www.fao.org/cambodia/programmes-and-projects/en/>

3 <https://www.worldbank.org/en/country/colombia/overview>

4 Азійський банк розвитку - Національна програма розвитку агробізнесу в Шрі-Ланці

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Інтеграція сучасних сільсько-господарських технологій для підвищення продуктивності, покращення управління ресурсами та підтримки відновлення аграрного сектору.	► Точне землеробство: Використання супутникових знімків, дронів і ґрунтових датчиків для моніторингу стану посівів, оптимізації використання ресурсів та ефективного управління ними. ► Розробка цифрових платформ: Розробка мобільних застосунків та цифрових платформ для надання фермерам інформації в режимі реального часу про погоду, ринкові ціни та найкращі практики. ► Механізація сільського господарства: Впровадження сучасної сільськогосподарської техніки, такої як трактори та комбайни, для підвищення ефективності та зменшення трудомісткості. <u>Ірак</u>¹ зіткнувся зі значними проблемами у відновленні свого аграрного сектору через пошкоджену інфраструктуру, зруйновані ланцюги постачання та брак сучасних методів ведення сільського господарства. Уряд інвестував значні кошти у відновлення сільськогосподарського сектору за допомогою цифровізації та сучасних інструментів. Для прискорення відновлення сільського господарства в Іраку були впроваджені наступні заходи: - Точне землеробство, яке включає (а) використання супутникових знімків і географічних інформаційних систем (GIS) для моніторингу стану посівів, ґрунтів і використання води. Ця технологія допомагає визначити ділянки, які потребують втручання, оптимізуючи розподіл ресурсів; (б) використання дронів для моніторингу посівів, виявлення шкідників і точного розпилення пестицидів і добрив. Дрони надають дані з високою роздільною здатністю і дозволяють проводити цілеспрямовану обробку, зменшуючи кількість відходів і вплив на навколишнє середовище. - Зрошувальні технології, які включають (а) впровадження систем крапельного зрошення, які подають воду безпосередньо до коріння рослин, зменшуючи втрати води та підвищуючи врожайність. Ця технологія особливо корисна в районах з обмеженими водними ресурсами; (б) встановлення автоматизованих систем, які використовують датчики та погодні дані для регулювання графіків зрошення, забезпечуючи оптимальне використання води. - Тепличні технології, які включають (а) будівництво теплиць з системами контролю клімату для подовження вегетаційного періоду та захисту врожаю від несприятливих погодних умов. Ці теплиці дозволяють цілорічно вирощувати цінні культури; (б) впровадження гідропонних систем для безґрунтового вирощування овочів і зелені з використанням розчинів, збагачених поживними речовинами. Гідропоніка підвищує врожайність і зменшує потребу в орних землях. - Мобільні технології та цифрові платформи: (а) розробка мобільних застосунків та цифрових платформ, які надають фермерам інформацію в режимі реального часу про погоду, ринкові ціни, спалахи шкідників та найкращі практики. Ці сервіси покращують процес прийняття рішень та доступ до ринку; (б) використання мобільних технологій для надання сільськогосподарських консультаційних послуг дистанційно. Фермери можуть отримувати експертні поради, навчальні матеріали та підтримку з вирішення проблем через свої мобільні пристрої. - Механізація: (а) впровадження сучасних тракторів, комбайнів та посівного обладнання для підвищення ефективності та зменшення витрат на роботу силу. Механізація допомагає збільшити масштаби виробництва та скоротити час, необхідний для виконання сільськогосподарських робіт. <u>Руанда</u>², окрім вищезазначених заходів, впровадила додаткові заходи для прискорення відновлення сільського господарства: - Аналіз даних та підтримка прийняття рішень: (а) розробка програмного забезпечення для управління фермерськими господарствами, яке надає фермерам програмні інструменти для планування, моніторингу та управління діяльністю фермерських господарств. Ці інструменти допомагають відстежувати вхідні ресурси, контролювати продуктивність культур та оптимізувати операції; (б) встановлення метеостанцій та пристроїв Інтернету речей (IoT) для збору даних у реальному часі про погодні умови, вологість ґрунту та стан рослинництва. - Мобільні технології та цифрові платформи: (а) створення цифрових ринків/платформ, які з'єднують фермерів з покупцями, зменшуючи залежність від посередників та забезпечуючи справедливі ціни на продукцію; (б) надання сільськогосподарських дорадчих послуг через мобільні застосунки для надання індивідуальних консультацій, пропонуючи рекомендації щодо посадки, боротьби зі шкідниками та і практики після збору врожаю. - Біотехнології: (а) сприяння використанню генетично поліпшених сортів насіння, стійких до шкідників, хвороб та екологічних стресів, що підвищує стійкість та продуктивність сільськогосподарських культур.

1 <https://www.fao.org/iraq>

2 <https://www.worldbank.org/rwanda>

Цілі	Приклади передового досвіду та навчальні кейси
Сприяння сталим сільсько-господарським практикам, які зберігають природні ресурси та забезпечують довгострокову продуктивність.	► Збереження ґрунтів: Будівництво терас для зменшення ерозії ґрунтів та поверхневого стоку в регіонах, що постраждали від військових дій. Оранка вздовж контурних ліній також допомагає запобігти ерозії ґрунтів і сприяє інфільтрації води, що робить її ефективною практикою для збереження здоров'я ґрунту в регіонах, де інфраструктура була пошкоджена. ► Збереження води: Будівництво систем збору дощової води, таких як ставки, резервуари та водосховища для збору та зберігання дощової води для сільськогосподарського використання. Це особливо важливо в районах, де традиційна інфраструктура водопостачання була пошкоджена. ► Агролісівництво: Інтеграція дерев і чагарників з сільськогосподарськими культурами та худобою в систему землеробства для підвищення родючості ґрунту, зменшення ерозії та збільшення біорізноманіття. ► Кліматично-орієнтоване сільське господарство: Сприяння впровадженню кліматично сталих сільськогосподарських практик, які зменшують викиди парникових газів, підвищують стійкість до змін клімату та покращують продуктивність. Ці заходи були впроваджені в багатьох країнах, які прагнуть стимулювати сільськогосподарську діяльність та економічний розвиток, таких як Перу, Індія, Кенія, Філіппіни тощо.
Забезпечення того, щоб зусилля з відновлення сільського господарства були інклюзивними та приносили користь усім членам громади, включаючи вразливі та маргіналізовані групи.	► Розробка гендерно-чутливої політики: Сприяння гендерній рівності та включенню в сільськогосподарські програми шляхом забезпечення рівного доступу жінок і маргіналізованих груп до ресурсів, навчання та процесів прийняття рішень. ► Залучення молоді: Залучення молоді до сільськогосподарської діяльності через навчальні програми, можливості для підприємництва та доступ до землі і кредитів. ► Участь громади: Залучення місцевих громад до планування та реалізації програм відновлення сільського господарства, щоб забезпечити їхню відповідність місцевим умовам та сталість. <u>Албанія</u> включила надійні системи моніторингу та оцінки гендерної рівності в сільськогосподарські програми. Країна впровадила системи збору та аналізу гендерно-розподілених даних для моніторингу участі жінок та результатів сільськогосподарських програм, а також проводила регулярні оцінки впливу для визначення ефективності заходів з гендерної рівності в сільському господарстві. <u>Сербія</u>¹ зосередилася на покращенні доступу жінок до сільськогосподарських ресурсів за допомогою цільових програм. Уряд надає фінансові стимули та субсидії, спеціально спрямовані на жінок-фермерів. До них відносяться гранти та кредити з низькою відсотковою ставкою на придбання сільськогосподарських ресурсів та обладнання. Такі програми, як «Жінки в сільському господарстві», пропонують жінкам навчання та ресурси для підвищення продуктивності сільського господарства та економічної незалежності. <u>Боснія і Герцеговина</u>² здійснила законодавчі реформи для сприяння гендерній рівності в сільському господарстві в рамках більш широких зусиль з відновлення країни. Уряд прийняв Закон про гендерну рівність, який забезпечує рівні права чоловіків і жінок у всіх сферах життя, включаючи право власності на землю та доступ до сільськогосподарських ресурсів. Післявоєнні програми реєстрації земельних ділянок були адаптовані з урахуванням гендерних аспектів, щоб забезпечити жінкам можливість отримати законні права власності на землю. <u>Північна Македонія</u>³ сприяла інклюзивній участі жінок у прийнятті рішень у сільському господарстві через (i) очолювані жінками сільськогосподарські кооперативи, які забезпечують платформу для колективного прийняття рішень і розподілу ресурсів, та (ii) ініціативи, спрямовані на забезпечення представництва жінок у місцевих сільськогосподарських комітетах і радах. <u>Косово</u>⁴ запровадило заходи соціального захисту для підтримки жінок у сільському господарстві. Уряд надав послуги з догляду за дітьми на рівні громади, щоб дати можливість жінкам повноцінно брати участь у сільськогосподарській діяльності та навчальних програмах. Крім того, були створені мобільні медичні клініки, які надають послуги сільським жінкам, задовольняючи їхні потреби у сфері охорони здоров'я, що сприяє їхній участі в суспільному та професійному житті.

1 <https://>

2 <https://>

3 <https://>

4 <https://>

Український жіночий фонд

м. Київ, Україна

Веб-сайт: www.uwf.org.ua

Електронна пошта: office@uwf.org.ua